

А. В. Царенок

ЕСТЕТИКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра філософії та культурології

А. В. Царенок

ЕСТЕТИКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Чернігів - 2023

УДК 111.852 (072)

Ц – 18

Рецензенти:

кандидат філософських наук, доктор культурології,
професор кафедри філософії та культурології
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка *Колесник О. С.*;

доктор філософських наук, професор кафедри етики,
естетики та культурології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка *Павлова О. Ю.*;

доктор філософських наук, професор кафедри філософії та політології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Поліщук О. П.

Відповідальний редактор:

Столяр М. Б., д. філос. наук, професор, завідувачка кафедри філософії
та культурології Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Царенок А. В.

Ц – 18 **Естетика:** навчально-методичний посібник. Чернігів :
НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2023. 104 с.

УДК 111.852 (072)

Навчально-методичний посібник містить інформацію та низку рекомендацій, що мають допомогти студентам закладів вищої освіти опанувати матеріал спецкурсу «Естетика», зокрема, успішно готуватися до практичних занять, виконувати самостійну роботу та індивідуальні науково-дослідницькі завдання. До посібнику увійшли списки рекомендованої літератури, фрагменти окремих першоджерел, контрольні запитання, дискусійні питання, тестові завдання.

Для студентів, викладачів, фахівців у царинах філософії, естетики, культурології та всіх, хто цікавиться почуттєвою культурою людства, мистецькими традиціями та їх філософським осмисленням.

*Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(протокол №8 від 27 квітня 2023 року)*

©Царенок А. В., 2023

ЗМІСТ

<i>Передмова</i> _____	5
<i>План курсу «Естетика»</i> _____	11
<i>Самостійні роботи до тем лекційних занять</i> _____	21
<i>Практичні заняття, самостійна робота та індивідуальні завдання</i> _____	23
<i>Практичні заняття № 1–2.</i>	
<i>Тема № 1. «Феномен естетичної свідомості»</i> _____	23
<i>Самостійна робота до теми № 1</i> _____	28
<i>Індивідуальні завдання до теми № 1</i> _____	29
<i>Практичні заняття № 3–5.</i>	
<i>Тема № 2. «Категорії естетичного дискурсу»</i> _____	30
<i>Самостійна робота до теми № 2</i> _____	37
<i>Індивідуальні завдання до теми № 2</i> _____	38
<i>Практичні заняття № 6–8.</i>	
<i>Тема № 3. «Мистецтво як предмет естетики»</i> _____	39
<i>Самостійна робота до теми № 3</i> _____	48
<i>Індивідуальні завдання до теми № 3</i> _____	49
<i>Практичне заняття № 9.</i>	
<i>Тема № 4. «Феномен синтезу мистецтв»</i> _____	50
<i>Самостійна робота до теми № 4</i> _____	55
<i>Індивідуальні завдання до теми № 4</i> _____	55
<i>Практичне заняття № 10.</i>	
<i>Підсумкове заняття</i> _____	57

<i>Структура програми курсу «Естетика»</i>	59
<i>Тематичний план навчальної дисципліни</i>	60
<i>Розподіл балів, що присвоюються студентам</i>	62
<i>Загальні критерії оцінювання знань, навичок та умінь студентів</i>	63
<i>Питання до підсумкової контрольної роботи з естетики</i>	66
<i>Питання до екзамену з естетики</i>	70
<i>Словник термінів із естетики</i>	75
<i>Джерела інформації для вивчення курсу</i>	90
<i>Інтернет-ресурси</i>	103

ПЕРЕДМОВА

Навчальний курс «Естетика» розроблений для підготовки студентів спеціальності 033 Філософія, які навчаються в класичному університеті за освітньо-кваліфікаційними програмами підготовки *бакалавра*. Курс побудований згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у закладах вищої освіти та узгоджений з примірною структурою змісту навчального курсу, рекомендованою Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

Курс планується на один семестр і передбачає 20 годин лекційних, 20 годин практичних занять та 110 годин самостійної роботи. Формою підсумкового контролю якості знань, навичок, вмінь студентів є *іспит*.

Зміст курсу розподілено між чотирма змістовними модулями, які виокремлено насамперед на основі більш-менш усталеної наукової концепції структури естетики як галузі філософії.

До *першого* змістовного модулю – модулю *пропедевтичного та теоретичного* – відноситься матеріал тем, в яких студент знайомиться з вихідними основами філософсько-естетичного дискурсу, зі специфікою її понятійно-категоріального апарату, з її структурою, функціями та зв'язками з іншими науками.

У межах *другого* модуля здійснюються екскурс до історії філософсько-естетичних пошуків людства (цей модуль доречно інтерпретувати як *історико-естетичний*).

Третій змістовний модуль також є *історико-естетичним*: він присвячений естетичним ідеям у контексті українських філософських традицій.

Зрештою, тематика *четвертого* змістовного модулю пов'язана з осмисленням художньо-культурних традицій із позицій естетичної науки: цей модуль допоможе студентам збагнути сутність естетики як *філософії мистецтва*.

Низка тем, питань та матеріалів з самостійної та індивідуальної роботи дає можливість кожному студенту поглибити свої знання з естетики та обрати цікаві для себе теми, проблеми, дискусійні питання, а викладачу курсу планувати свою роботу відповідно до рівня підготовки окремого студента, його власних наукових інтересів тощо.

Вивчення навчального курсу «Естетика» суттєво збагатить ерудицію студентів, удосконалить їхнє розуміння естетичної науки, вміння послуговуватися спеціальною термінологією (поняттями та категоріями естетики) у власних розмислах та наукових чи науково-популярних студіях, а також вміння самостійно шукати певні принципи розвитку філософсько-естетичного дискурсу та мистецьких традицій.

Відповідно, метою викладання навчальної дисципліни «Естетика» є усвідомлення студентами теоретичного потенціалу естетики як філософської науки, їх ознайомлення з найвідомішими вітчизняними та зарубіжними естетичними концепціями давнини й сьогодення, а також зі способами філософсько-естетичної інтерпретації мистецтва.

До числа *основних завдань* спецкурсу слід віднести:

- допомогти майбутнім фахівцям у сфері філософії досягнути сутність естетики як загальної теорії людської чуттєвості та художньо-творчих звершень;
- сприяти посиленню загальної гуманітарної підготовки майбутніх філософів;
- сприяти розвитку ерудиції, інтелектуальної й риторичної культури здобувачів освіти (зокрема, їхнього вміння займатися постановкою теоретичних питань, вміння логічно мислити, адекватно висловлювати власні думки та брати участь у наукових диспутах);
- розвиток естетичної свідомості студентів та студенток, їх володіння понятійно-категоріальним тезаурусом естетики, вміння використовувати найкращі надбання естетичної науки в царині своєї професійної діяльності, здатності здійснювати наукові дослідження та виступати в якості художніх критиків.

Характер навчальної дисципліни «Естетика» висуває певні вимоги до її розміщення у освітньо-професійних програмах. Цілком зрозуміло, що студенти, які починають вивчення цього курсу, вже мають володіти більш-менш ґрунтовними знаннями з історії філософських пошуків людства, мати хоча б загальне

уявлення про царину виточнених мистецтв («Fine arts»), культурне життя людства взагалі. Відповідно, бажаним освітнім підґрунтям для вивчення майбутніми філософами курсу з естетики мусить стати попереднє (або синхронне) вивчення таких курсів, як:

- «Історія філософії»;
- «Історія вітчизняної та зарубіжної культури»;
- «Історія української літератури»;
- «Історія зарубіжної літератури»;
- «Культурологія»;
- «Етика»;
- «Релігієзнавство».

Вивчення курсу «Естетика» допоможе студентам та студенткам краще усвідомити сутність феномену міжпредметних зв'язків, а також «освіжити» в пам'яті здобуті знання з інших філософських та культурологічних дисциплін.

Після вивчення курсу бакалавр має оволодіти наступними *компетентностями*

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі філософії та гуманітаристики або у процесі навчання, що передбачає застосування філософських теорій та методів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

- здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність бути критичним і самокритичним;
- здатність проведення досліджень на відповідному рівні;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність спілкуватися іноземною мовою;
- здатність до міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді;
- здатність діяти на підставі етичних міркувань (мотивів);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння

історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

- усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури;
- здатність виокремлювати специфіку філософського знання та змістові відмінності філософії від інших форм мислення;
- здатність використовувати в професійній діяльності знання про розвиток основних філософських ідей, учень та напрямків;
- усвідомлення особливостей і місця вітчизняної інтелектуально-філософської традиції у світовій;
- здатність аналізувати сучасні філософські проблеми та вчення;
- здатність викладати міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано;
- здатність аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки;
- здатність оперувати філософською термінологією для розв'язання професійних завдань;
- здатність застосовувати в професійній діяльності філософські методи і підходи;
- здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики;
- здатність застосовувати в професійній діяльності знання про засади, розвиток і сучасний стан наукового та гуманітарного знання;
- здатність дотримуватися в професійній діяльності норм інтелектуальної доброчесності;
- здатність брати участь у наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії.

Компетентності, визначені закладом вищої освіти:

Знання категорій, інструментарію філософського дослідження, феномену культури, специфіки різноманітних форм існування культури як історико-філософського процесу, знання щодо культурного буття людини, головних напрямів соціально-філософської думки, філософських теорій суспільного розвитку.

ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ «ЕСТЕТИКА»

Бакалавр повинен знати:

- сутність естетики як філософської науки, її структуру та функції;
- понятійно-категоріальний апарат естетичного дискурсу;
- специфіку й структуру феномена естетичної свідомості людини;
- ідеї найвідоміших репрезентантів світових філософсько-естетичних пошуків;
- особливості розвитку естетичних учень на українських теренах;
- ідейний базис естетики як філософії мистецтва;
- значення естетичного дискурсу як чинника розвитку художньої культури.

Бакалавр повинен уміти:

- шукати та теоретично розробляти нові й оригінальні та водночас виважені, належно обґрунтовані, науково адекватні й ефективні методологічні підходи до осмислення певної царини дійсності, зокрема, художньої культури;
- успішно синтезувати різні галузі знань із метою оптимізації філософських досліджень;
- послуговуватися методом поміркованого критичного раціоналізму, тобто логічно мислити, вдаватися до процедур аналізу та синтезу, дедукції та індукції, при цьому пам'ятаючи про обмеженість людського чуттєво-пізнавального потенціалу;
- застосовувати філософсько-естетичний підхід, вивчаючи культурне життя людства, а також удосконалювати відповідну методологію;
- працювати з першоджерелами з естетики, з науковими працями, присвяченими відповідним проблемам (монографіями, статтями, дисертаціями тощо), художніми творами;
- характеризувати, співставляти та протиставляти різні факти з історії та сьогодення художньої культури;
- виділяти певні принципи процесу художньої творчості;

- висловлювати й обґрунтовувати власне бачення питання, яке обговорюється;
- створювати власні наукові та науково-популярні студії (доповіді, тези виступів, есеї та ін.);
- виступати в якості художнього критика;
- виголошувати промови на наукових семінарах та наукових конференціях;
- брати участь у наукових дискусіях, присвячених філософським та культурологічним питанням, виявляти розсудливу повагу до позицій опонентів, дотримуватися етичних норм та норм етикету під час наукових диспутів;
- готувати відеопрезентації з естетики, використовуючи як наукові та науково-популярні, так і художні матеріали;
- критикувати та вірно розуміти відомі пам'ятки світового та вітчизняного мистецтва, цінуючи найкращі зразки чи їхні елементи;
- з повагою ставитися до найкращих філософсько-естетичних та художньо-культурних традицій в українській історії, виховувати в собі та в інших щирі патріотичні почуття.

ПЛАН КУРСУ «ЕСТЕТИКА»

МОДУЛЬ І.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ І. ЕСТЕТИКА ЯК ГАЛУЗЬ ФІЛОСОФІЇ

Тема 1. Вступ до вивчення естетики

1. Естетика як філософська наука. Варіанти визначення терміну «естетика».

Універсальність предмету філософських пошуків людства. Структура філософії. Необхідність філософського осмислення чуттєвого світу, людської чуттєвості та емоційної сфери.

Імплицитна (фактична) естетика. Наукові студії А. Г. Баумгартена. Запровадження поняття «естетика». Гносеологічний статус естетики. Естетика та логіка. «Нижча гносеологія» або «наука про досконале у світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання й удосконалення смаку».

Предмет філософсько-естетичних пошуків. Варіанти визначень естетики. Наука про естетичне осягнення дійсності. Філософія прекрасного. Філософія мистецтва. «Онтологія чуттєвості та феноменологія виразних форм» (В. Личковах). «Наука про вираження» (О. Лосев, Б. Кроче). «Наука про цілісність та досконалість буття» (В. Бичков).

Імпресія та експресія. Естетика як вражаюча та виразна дійсність.

2. Структура та функції естетики. Зв'язок естетики з іншими науками.

Структура естетики. Теоретична та практична естетика. Історія естетичних ідей.

Естетика та інші науки. Зв'язок естетики з теологією, психологією та філософією. Естетика та аксіологія. Естетика та етика. Естетика та філософія культури. Естетика та культурологія. Естетика та мистецтвознавство.

Функції естетики. Митець та естетичний дискурс.

Художня критика як «естетика в русі» (В. Белінський).

Тема 2. Феномен естетичної свідомості

Естетичний вимір людської свідомості. Homo sapiens й homo aestheticus.

Структура естетичної свідомості. Естетичне почуття. Сприйняття чуттєвої дійсності та емоційна реакція. Почуття задоволення та незадоволення. Споглядання художніх творів та естетичне почуття.

Естетичний смак. Людська здатність до естетичної оцінки чуттєвих явищ. Вислів «Про смаки не сперечаються»: pro et contra. Чинники розвитку смаку. Витвори мистецтва як засіб удосконалення естетичного смаку.

Естетичні ідеали особистості. Прагнення до взірцевого. «Калокагатія» як єдність прекрасного й доброго в людині. Ствердження гідних естетичних ідеалів у суспільстві. Естетичні й художні ідеали. Митець у пошуках ідеалу.

Естетичні уявлення. Естетична теорія, історія естетичних ідей та мистецтвознавство як чинник розвитку естетичних уявлень.

Тема 3. Категорії естетичного дискурсу

Понятійно-категоріальний апарат (тезаурус) естетики: загальний огляд.

Поняття міри й гармонії. «Золота середина» у художній реальності.

Категорія «естетичне»: проблема визначення й застосування. «Естетичне» та «прекрасне»: тотожність чи частковий збіг? «Естетичне як естетосфера» (С. Василенко).

Категорія «прекрасне». Історія використання понять «краса» й «прекрасне». Краса й корисність. «Прекрасне – важко» (Сократ). Краса й єдність. Прекрасне в природі та в мистецтві (Г. В. Ф. Гегель, Т. Шевченко та ін.). У пошуках Абсолютної Краси.

Протилежність «прекрасного» – «потворне». Проблема естетизації потворного: оригінальна альтернатива або небезпека спотворення світу?

Категорія «піднесене»: сенс та історія використання поняття. Феномен пафосу. «Героїчне» як модифікація «піднесеного». «Піднесене» та «Сакральне».

«Низьке» як антипод «піднесеного». «Вульгарне» і «профанне». Небезпека вульгаризації культури.

Категорії «трагічне» та «комічне». Вчення про катарсис (Аристотель). «Трагічне» чи «сумне»? «Комічне» чи «веселе»? Різновиди «комічного» (гумор, іронія, сатира, сарказм). Сміхова культура людства: межі припустимого.

Категорія «поетичне». Творчість та художня творчість.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ II. ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ДУМКИ

Тема 4. Естетичні вчення Давнього Сходу

Естетична думка Давньої Індії. Міф про Тілоттаму: відображення давніх уявлень про силу й спокусливість чуттєвої краси. Осмислення художньої творчості (драми й музики) на сторінках книги «Нат'яшастра». Коментування «Нат'яшастри». «Абхінавабхараті». Проблема «раси» (естетичного сприйняття).

Вплив буддизму на естетичні теорії та мистецтво країн Стародавнього Сходу (Індія, Китай, Японія та ін.).

Естетична думка Давнього Китаю. «Ши Цзін» («Книга пісень») як джерело з вивчення естетичних уявлень. Теорія естетичного виховання Конфуція. Зв'язок естетичних і етичних ідей у роздумах Сюнь-цзи. Естетика даосизму: проповідь принципу «цзижань». Антиестетизм

фа-цзя (школи легістів). Міфологічно-естетичне підґрунтя доктрини фен-шуй.

Тема 5. Естетичні ідеї мислителів Античності та Середньовіччя

1. Естетичні ідеї Античності

Естетичні акценти в античній міфології. «Яблуко розбрату»: титул «найпрекраснішої» за «Гелену Прекрасну». Міфічні персонажі Зевс та Афродіта: зверхність меншої краси над більшою красою.

Естетична складова давньогрецьких епосів «Іліада» й «Одіссея».

Уявлення про гармонію у Всесвіті мислителів-досократиків (Піфагор, Геракліт, Емпедокл).

Сократ про прекрасне. Тотожність прекрасного й доцільного. «Золотий щит» та «кошик для гною». Неабсолютність чуттєвої краси. «Бенкетна естетика» Сократа: від чуттєво прекрасного до споглядання «прекрасного самого по собі». Ідеал калокагатії. Сократівська філософія мистецтва. Феномен мімезису (наслідування). Художній вираз стану душі.

Вчення про «світ ейдосів» та «світ речей» як основа естетики Платона. «Платонівська тріада»: істина, добро та краса (діалог «Філеб»). Діалог «Іон»: роздуми про сутність художньої творчості. Продукування «тіней» і «фокусництво». Мистецтво в «ідеальній державі» Платона (діалоги «Держава» та «Закони»).

Естетичне вчення Аристотеля (книги «Риторика», «Поетика», «Політика» тощо). Ствердження імітаційної концепції мистецтва. Класифікація мистецтв. Поняття «катарсис» у роздумах про античну трагедію («Поетика»). Проблема естетичного виховання на сторінках «Політики».

Естетика неоплатонізму.

Значення ідей античних мислителів Вітрувія («Десять книг про архітектуру»), Калістрата («Опис статуй») та Плутарха («Застільні бесіди») для розвитку художньої культури.

2. Естетичні ідеї Середньовіччя

Християнська теологічна естетика (теоестетика) доби Середньовіччя. Естетичний потенціал Біблії. Патристичне вчення християнського Сходу про Найвищу Красу та прекрасне у створеній дійсності (свв. Василій Великий, Григорій Богослов, Іоанн Златоуст, Григорій Ниський, Григорій Палама). Значення «Ареопагітик» для розвитку європейських естетичних пошуків. Аскетика й естетика.

Теологічна інтерпретація художньої творчості. Словесність та музика як предмети візантійської естетики. Апологія іконопису (свв. Никифор Константинопольський, Іоанн Дамаскін, Феодор Студит). Естетичне осмислення феномену храмової архітектури. Опис екстер'єру та інтер'єру Софії Константинопольської Прокопія Кесарійського.

Естетичне осмислення світського дизайну на прикладі опису лазней Аркадія (Прокопій Кесарійський («Про будови»)).

Патристична естетика християнського Заходу. Естетичні ідеї Августина Блаженного («Сповідь», «Про місто Боже»).

Естетична думка в контексті схоластики. Естетичні ідеї Гуго Сен-Вікторського, Петра Абеляра, Бернарда Клервоського й Томи Аквінського. Питання розвитку храмової архітектури та створення церковного начиння. Переліки мистецтв у працях Радульфа де Кампо Лонго та Гуго Сен-Вікторського. Вільні та механічні мистецтва.

Естетичні ідеї мислителів арабо-мусульманського світу (Ібн Хазм, Ібн Сіна, Омар Хайям, Ібн Рушд, аль-Фарабі). Естетичні норми ісламу. Впливи античної естетики. Особливості архітектури та художнього оформлення мечетей.

Тема 6. Естетика епох Модерну та Постмодерну

Естетичні ідеї мислителів-митців доби Ренесансу. Леонардо да Вінчі («Книга про живопис»), Мікеланджело Буонарроті (роздуми та вірші), Альбрехт Дюрер («Чотири книги про пропорції»). Твір «Про зодчество» Леона Баттісти Альберті: теоретична розробка проблем сутності будівництва й співставлення краси та прикрашення.

Художні реалії Нового часу. Бароко та класицизм. Теоретик класицизму Н. Буало («Мистецтво поетичне»). Компаративний аналіз мистецтв Г. Е. Лессінга («Лаокоон, або про межі живопису та поезії»). Естетичні акценти у творах Ф. Бекона, Е. Б. де Кондільяка, Ш. Л. де Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, М. В. Ломоносова та ін. Естетика архітектури В. І. Баженова.

Концепція «красних мистецтв». Класифікатори мистецтв Ф. Блондель («Курс архітектури») та Ш. Батте («Красні мистецтва, зведені до єдиного принципу»). Ствердження архітектури у статусі «красного мистецтва».

Філософські студії А. Г. Баумгартена: введення до наукового вжитку терміну «естетика». Баумгартенівське бачення місії естетичної науки («Філософські роздуми», «Естетика»).

Естетичні ідеї представників «німецької класичної філософії». «Критика здатності судження» І. Канта. Роздуми про музику та орнаментику. Філософія мистецтва Г. В. Ф. Гегеля. Мистецтво як прояв Абсолютного Духу. Три періоди розвитку мистецтва: символічний, класичний та романтичний. Ідея «смерті» мистецтва. «Естетика, або Наука про прекрасне» гегельянця К. Лібельта.

Естетична складова вчень А. Шопенгавера, Ф. Ніцше та А. Бергсона. Марксистська естетика. Фрейдистська інтерпретація художньої культури. Естетика прагматизму. Естетичні ідеї екзистенціалістів (А. Камю, Ж.-П. Сартр, С. Кіркегор).

Розвиток некласичної парадигми мистецтва. Авангардизм та постмодернізм. Вчення про «дегуманізацію мистецтва» Х. Ортегі-і-Гассета. Р. Барт про «смерть автора». Ідеї Ж. Дерріда та феномен деконструктивізму.

Естетичний вимір релігійно-філософських вчень. Естетика неотомізму. Естетичні ідеї представників руської релігійної філософії (о. П. Флоренський, о. С. Булгаков, М. Бердяєв та ін.).

МОДУЛЬ II.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ III. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ДУМКИ.

Тема 7. Естетичні традиції Київської Русі та Гетьманщини

Необхідність дослідження історії української естетичної думки. Історико-естетичні студії, присвячені естетичним традиціям на вітчизняних теренах: проблеми, досягнення, перспективи. Праці І. Іваньо, Л. Левчук, репрезентантів Чернігівської філософсько-естетичної школи В. Личковаха та ін.

Естетична складова слов'янської міфології. Уявлення давніх русичів про прекрасне у світі. Зв'язок тогочасного мистецтва із язичницьким культом.

Візантійські джерела естетики Київської Русі. Естетичні ідеї у творах давньоруської літератури («Слово про Закон та Благодать» митрополита Іларіона, «Повість врем'яних літ», проповіді св. Кирила Турівського, «Ходіння ігумена Даниїла», «Слово о полку Ігоревім», «Києво-Печерський патерик»).

Релігійно-естетичне підґрунтя мистецьких традицій Київської Русі. Словесні мистецтва. Церковний спів. Іконопис. Естетика давньоруської храмової архітектури (Софія Київська, Успенський собор Києво-Печерської Лаври, Чернігівський Спаський собор, Успенський собор Єлецького монастиря, Софійський собор у Новгороді та ін.). Оформлення інтер'єру храмів та світських споруд.

Феномен «українського бароко». Мистецькі традиції Гетьманщини. Література. Музика. Живопис. Естетика барокової архітектури.

Теоретична розробка естетичних проблем у студіях професорів Києво-Могилянської академії. Курси поетики, риторики та філософії як джерела з вивчення української естетичної думки 17–18 ст. Філософсько-естетичний вимір наукової та літературної спадщини Митрофана (Довгалевського), Стефана (Яворського), Феофана (Прокоповича) та св. Георгія (Кониського).

Естетичні ідеї репрезентантів Чернігівського літературно-філософського кола («Чернігівських Афін») кінця 17–18 ст. (Лазаря (Барановича), Іоанікія (Галятовського), св. Димитрія (Туптала), св. Іоанна (Максимовича) та ін.).

Естетичні погляди Г. Сковороди. «Блаженная натура» та «красная грязь и грязная краска». Філософія поетичного мистецтва. Дидактична «сила» «Саду божественних пісень» та «Байок Харківських». Емблематизм творів Г. Сковороди.

Тема 8. Естетичні пошуки українських мислителів та митців 19 – початку 20 ст.

Естетичні ідеї викладачів і вихованців Київської Духовної академії, Харківського та Київського університетів. Роздуми про поезію у студіях М. Максимовича та М. Костомарова.

Естетичні акценти у творах М. Гоголя («Вечори на хуторі поблизу Диканьки», «Петербурзькі повісті», «Ревізор», «Обрані місця з листування з друзями» та ін.). Роль мистецтва в оживленні «мертвих душ». «Скульптура, живопис та музика». Театр як проповідь чеснот. Естетичне осмислення архітектури (повість «Рим», стаття «Про архітектуру нинішнього часу»). Архітектор як «творець і поет».

Джерельна база дослідження естетики Т. Шевченка («Кобзар», «Щоденник», повісті «Художник», «Музикант», «Прогулянка з задоволенням і не без моралі», епістолярна спадщина тощо). Ставлення до естетичного дискурсу: критика «хірургів прекрасного». Прекрасне в природі та в художній царині. Розуміння творчого натхнення. Митець і природа («Щоденник»). Митець і суспільство («Перебендя»). Історичні події та художня правда (передмова до «Гайдамаків»). «Дух народу» та мистецтво. Естетичне осмислення поезії та живопису. Значення мистецтва гравюри. Т. Шевченко про архітектурні традиції («Щоденник»).

Естетичні ідеї П. Куліша (поетичні збірки «Досвітки» та «Дзвін», «Хутірна філософія і віддалена од світу поезія», літературно-критичні праці тощо). Проблеми краси й художньої творчості. Талант і геніальність. Краса, сила й багатство української мови.

Концепція художнього реалізму М. Драгоманова. Естетична проблема народності літератури.

Естетика І. Франка («З секретів поетичної творчості»). Психологія творчого процесу. Феномен «еруптивності». Митець як «окремий психічний тип». І. Франко про сугестивність витворів мистецтва.

Тема 9. Українська естетична думка 20 – початку 21 ст.

Український естетичний дискурс радянської доби (В. Юринець, В. Кудін, А. Канарський та ін.).

Естетичні ідеї репрезентантів Львівсько-Варшавської школи К. Твардовського (С. Балея, С. Олексюка та ін.).

Теоретики українського авангардизму: В. Кандинський («Про духовне в мистецтві»), О. Богомазов («Живопис та елементи»), К. Малевич («Про нові системи малярства»). Супрематизм К. Малевича та розвиток архітектури й дизайну (проекти «архітектонів», «планітів», предметів побуту тощо).

Естетика соцреалізму. О. Довженко про прекрасне, художню творчість та шлях митця. Естетичні позиції українських митців «шістдесятників».

Центри розвитку академічної естетики й мистецтвознавства в незалежній Україні. Духовні навчальні заклади. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (студії Л. Левчук, В. Панченко, О. Павлової, С. Стоян). Житомирський державний університет імені Івана Франка (О. Поліщук). Дрогобицький педагогічний університет імені І. Франка (В. Мовчан). Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (наукові праці В. Мазепи, С. Кримського, О. Білого, В. Малахова та ін.). Національна академія мистецтв України (А. Чебикін, В. Бітаєв, О. Федорук). Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (В. Личковах, О. Колесник, М. Ольховик, М. Каранда, В. Пуліна та ін.).

Естетичні ідеї представників української діаспори (Ю. Косача, Ю. Луцького, Ю. Шевельова (Юрія Шереха)).

Дослідження постмодернізму в мистецтві (В. Личковах, Г. Меднікова, О. Петрова).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ МИСТЕЦТВА

Тема 10. Мистецтво як предмет естетики

Історія поняття «мистецтво». Античні терміни «τέχνη» («techne») та «ars». Вчення про «вільні» та «механічні» мистецтва. «Вишукані мистецтва» та «красні мистецтва».

Варіанти визначень поняття «мистецтво». Мистецтво як різновид естетичної активності людини. Імітативна концепція сутності мистецтва. Спроби заперечення художньої творчості як «мімезису» (імітації).

Теорії походження художньої культури (теорія гри та розваг, теорія надлишкової енергії, психофізіологічна теорія, «магічна» теорія, прагматична теорія, символічна теорія, трудова теорія, релігійні теорії та ін.).

Естетико-мистецтвознавча проблема функцій мистецтва. Художня творчість як поліфункціональний феномен. Думки щодо пізнавальної, художньо-концептуальної, інформативної, прогностичної, компенсаторної, суспільно-перетворюючої, комунікативної, естетичної, гедоністичної, релаксаційної, катарсичної, ідеологічної, виховної, медіаторної й інших функцій мистецтва та його витворів.

Художньо-творчий процес. Створення художнього образу. Естетична проблема форми та змісту художнього твору. Художнє сприйняття: митець / мисткиня, мистецький твір та реципієнт.

Мистецтво та наука. Мистецтво та філософія. Мистецтво та політика. Мистецтво та мораль. Мистецтво та релігійні традиції. Релігійне мистецтво. Церковне мистецтво.

Концепція «мистецтва заради мистецтва»: обґрунтування та критика.

Класифікація мистецтв: історія та сьогодення. Підходи до класифікації мистецтв у сучасній естетиці. Просторові, часові та просторово-часові мистецтва.

Архітектура як мистецтво будівництва. Утилітарні та естетичні функції архітектури. Історія архітектурних стилів: загальний огляд.

Живопис (малярство). Жанри живопису. Засоби художнього відображення дійсності та вираження ідей та емоцій (малюнок, колір, світлотінь, композиція тощо). Пряма та зворотна перспектива.

Графіка. Різновиди графіки. Літографія, ксилографія та офорт.

Скульптура (пластика). Об'ємність як ознака скульптурних зображень. Вибір матеріалів. Різновиди скульптури. Монументально-декоративні скульптурні зображення. Садово-паркова скульптура.

Література як мистецтво слова. Жанри літератури: епос, лірика, драма.

Музика. Звук як виражальний засіб. Вокальна та інструментальна музика. Жанри музичного мистецтва.

Хореографія. Мистецтво побутового та сценічного танцю.

Театр як синтетичний вид мистецтва. Різновиди театру (драматичний, музичний, тіньовий, ляльковий). Феномен естрадно-циркового мистецтва.

Кінематограф: специфіка та жанри. Художнє, документальне, науково-популярне та анімаційне кіно. Телебачення.

Медіа-мистецтво, цифрове мистецтво й віртуальне мистецтво.

Декоративно-ужиткове мистецтво як поєднання естетичного та утилітарного. Різновиди декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, ткацтво, вишивка, обробка деревини, аплікація соломкою, писанкарство та ін.).

Дизайн як предмет естетики.

Тема 11. Феномен синтезу мистецтв

Теоретична проблема взаємодії різних мистецтв. Феномен синестезії. Синтетичні мистецтва. Синтез мистецтв у різних релігійних культурах. Синтез мистецтв у світській культурі.

Комплексний художньо-естетичний вплив на реципієнта: відповідність людській здатності до чуттєвого сприйняття та переживання, виховний потенціал, шляхи оптимізації.

Домінування певного виду мистецтва в художньому синтезі. Принцип логоцентризму.

Взаємодія різних мистецтв: минуле та сьогодення.

САМОСТІЙНІ РОБОТИ ДО ТЕМ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Вступ до вивчення естетики

Робота з науковим дослідженням:

а) самостійно опрацювати статтю І. Бондаревської «Естетика» у виданні «Енциклопедія Сучасної України» (Див.: URL: <https://esu.com.ua/article-18028>);

б) стисло законспектувати розповідь І. Бондаревської про історію осмислення естетики як галузі філософських знань (конспект разом із іншими матеріалами перевірятиметься викладачем наприкінці навчального семестру – на останньому практичному занятті чи на екзаменаційній консультації).

Тема 4. Естетичні вчення Давнього Сходу

Робота з науковим дослідженням:

а) самостійно опрацювати статтю С. Бабаян «Ідеї естетичного виховання у педагогічній спадщині Конфуція» (Див.: URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N2\(30\)/10.pdf](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N2(30)/10.pdf));

б) стисло законспектувати розповідь С. Бабаян про естетичні ідеї Конфуція.

Тема 5. Естетичні ідеї мислителів Античності та Середньовіччя

Робота з першоджерелом:

а) самостійно працювати діалог Платона «Гіппій більший» (Див: Платон. Діалоги / пер. з давньогрец. У. Головач та ін. Київ: Основи, 1999. 395 с.; С. 81-107). (URL: https://hromadalib.files.wordpress.com/2016/07/plato_dialogis.pdf);

б) зрозуміти логіку наведених Платоном роздумів Сократа про прекрасне та знайти відповідь на питання, чому ж, за Сократом, «прекрасне – річ складна»;

в) стисло законспектувати наведені естетичні ідеї Сократа.

Тема 6. Естетика епох Модерну та Постмодерну

Робота з першоджерелом:

а) самостійно опрацювати дослідження Леонардо да Вінчі «Трактат про живопис» (Див.: URL: <https://flibusta.su/book/54890-traktat-o-zhivopisi/>);

б) знайти відповіді на наступні питання:

- Що являє собою мистецтво живопису з філософсько-естетичних позицій да Вінчі?

- Як саме цей видатний мислитель-митець характеризує інші виточнені мистецтва?

- В чому саме Леонардо да Вінчі вбачає переваги живопису?

в) стисло законспектувати висловлені Леонардо да Вінчі у «Трактаті про живопис» основні ідеї, що стосуються проблем витончених мистецтв.

Робота з науковим дослідженням:

а) самостійно опрацювати наукову студію В. А. Личковаха «Естетичні ідеї І. Канта у проекції на мистецтво авангарду ХХ ст.» (Див.: Личковах В. А. Естетика українського та польського авангарду: Монографія. Київ: НАКККіМ, 2021. 288 с.; підрозділ 1.3, С. 55–77);

б) стисло законспектувати розповідь В. Личковаха про естетичні позиції І. Канта.

Тема 7. Естетичні традиції Київської Русі та Гетьманщини

Робота з науковим дослідженням:

а) самостійно опрацювати наукову студію М. Загорулько «Основоположні принципи української протоестетики в поезиці, риториці та мистецтві «Чернігівських Афін»: естетичний тезаурус» (Див.: Загорулько М. А., Личковах В. А. «Чернігівські Афіни: від Бароко до Постмодерну в естетиці»: Монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 272 с.; частина 2, розділ 2, С. 54–64);

б) стисло законспектувати розповідь М. Загорулько про естетичні ідеї чернігівських мислителів доби Гетьманщини.

Тема 8. Естетичні пошуки українських мислителів та митців 19 - початку 20 ст.

Робота з науковим дослідженням:

а) самостійно опрацювати наукову студію М. Каранди «Українська естетика зламу ХІХ–ХХ століть» (Див.: Історія української естетичної думки: Монографія / за ред проф. В. А. Личковаха. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 388 с.; розділ 9, С. 164–194);

б) стисло законспектувати розповідь М. Каранди про естетичні ідеї Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської та Володимира Винниченка.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 1-2 (4 години)

ТЕМА 1: ФЕНОМЕН ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

■ *Мета:*

- з'ясувати особливості структури естетичної свідомості;
- ознайомитися з різними способами тлумачення поняття «естетичне почуття»;
- зрозуміти специфіку розвитку та дії естетичного смаку особистості;
- визначити істотні риси естетичного ідеалу, що стверджується в людській свідомості;
- зрозуміти сутність феномену естетичних уявлень людини та суспільства;
- вдосконалити навички опрацювання філософських текстів;
- розвинути вміння формулювати проблемні питання, брати участь у наукових дискусіях на естетичні теми, правильно висловлювати власні аргументовані судження, дотримуватися етикету наукового спілкування.

■■► *План*

1. Естетична свідомість людини: сутність, призначення, прояви.
2. Структура естетичної свідомості.
3. Естетичне почуття.
4. Естетичний смак особистості: сутність, призначення та чинники розвитку.
5. Естетичний смак та споглядання художніх творів.
6. Естетичні ідеали: сутність та значення для життя та творчості.
7. Уявлення про калокагатію.
8. Чинники розвитку естетичних уявлень людини та суспільства. Значення естетичних уявлень.

Основні поняття: свідомість, естетична свідомість, ідеальність, інтенціональність, естетичне почуття (переживання, емоція), чуттєва дійсність, емоційна реакція, почуття задоволення / незадоволення, естетичний смак, «критика здатності судження», естетичні ідеали, художні ідеали, прекрасне, добре, калокагатія, естетичні уявлення, естетична теорія, естетичний досвід, мистецтвознавство.

Основна література

Навчальна література

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

Етика. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 429 с.

Етика та естетика : навчальний посібник для вищ. навч. закл. / ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 304 с.

Етика та естетика : навчальний посібник / За ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с.

Петрушенко О. П. Словник з естетики. Львів: Магнолія – 2006, 2009. 353 с.

Эстетика: Словарь / общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Политиздат, 1989. 447 с.

Література

Баумгартен А. Г. Эстетика. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли в 5 т. Москва: Издательство Академии художеств СССР, 1964. Т. 2. С. 452–465.

Лосев А. Ф., Шестаков В. П. История эстетических категорий. Москва: Искусство, 1965. 376 с.

Пасічник І. До проблеми естетики Александера Баумгартена. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. №4. С. 57–67.

Романова А. С., Чорнобай О. Л. Правова, суспільна та естетична свідомість людини в умовах суспільно-правової аномії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Вип. 1. Т. 2. 2018. С. 178–181.

Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання : Монографія / пер. з пол. В. Корнієнка. Київ: Юніверс, 2001. 368 с.

Царенок А. В. Вплив пам'яток православної культури на розвиток естетичної свідомості молоді. *Матеріали IV студентсько-учнівської конференції «Молодь – Надія Нації» (Освіта, Наука, Культура)*. Чернігів: Чернігівська філія Європейського університету, 2007. С. 244-247.

Царенок А. В. Естетико-аскетичні традиції Візантії в історії християнської культури: Монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 328 с. (підрозділ 4.2 «Цілісна єдність естетичного та етичного в аскетичності», С. 172-202).

Шестаков В. П. Эстетические категории: Опыт систематического и исторического исследования. Москва: Искусство, 1983. 358 с.

Додаткова література

Гулыга А. В. Принципы эстетики. Москва: Политиздат, 1987. 286 с.

Гулыга А. В. Эстетика истории. Москва: Наука, 1974. 128 с.

Личковах В. А. Переживание красоты. Київ: Мистецтво, 1987. 79 с.

Лосев А. Ф., Шестаков В. П. История эстетических категорий. Москва: Искусство, 1965. 376 с.

Лутаєнко В. С. Естетика мислення. Естетичні аспекти наукового і художнього пізнання. Київ: Мистецтво, 1974. 248 с.

Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. Москва: Республика, 1994. 464 с.

Електронний ресурс

Гончаров Г. М., Червона С. П. Етика та Естетика : навчальний посібник. Харків: ФОП Панов А.М., 2021. 184с. URL: <http://repo.khdafk.kh.ua/bitstream/123456789/1345/1/ЕТИКА%20та%20ЕСТЕТИКА%20Навчальний%20Посібник.pdf>

Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т. І. Андрущенко. Київ: МП Леся, 2014. 613 с. URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Posibnik.pdf>

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с. URL: <https://studfile.net/preview/5186943/>

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf

Естетична свідомість. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10557/>

Етика. Естетика : навчальний посібник / за ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 432 с. URL: http://diplomvkarmane.org.ua/media/diplom/files/pages/panchenko_v_i_red_etika_estetika.pdf

Етика та естетика : навчальний посібник / за ред. В. Л. Петрушенка. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с. URL: <http://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Etyka-ta-estetyka.pdf>

Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за ред. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/551/1/етика%20та%20естетика%202018.pdf>

Питання для самоконтролю

1. Що саме в естетичній науці за усталеною традицією позначається поняттям «естетична свідомість»?
2. Які істотні риси естетичної свідомості традиційно виділяють дослідники?
3. Про які структурні компоненти естетичного виміру людської свідомості ведуть мову філософи-естетики? Що є підставою для виокремлення цих компонентів?
4. Що саме являє собою естетичне почуття / переживання? Які функції воно має виконувати?
5. Які прикметні інтерпретації терміну «естетичне почуття / переживання» ми знаходимо в історії естетичних пошуків людства?
6. Як розвивається естетичне почуття особистості?
7. Що таке естетичний смак?
8. Які чинники розвитку естетичного смаку виділяють дослідники?
9. Як саме філософи-естетики можуть визначати термін «естетичний ідеал»?
10. Що Ви знаєте про історію поняття «калокагатія»? Що саме воно позначає?

11. Як співвідносяться між собою естетичний ідеал та художній ідеал? Чи є між ними різниця?

12. Які чинники розвитку естетичних уявлень людства доречно виділити?

Темі для дискусії

1. Наскільки доцільно вести мову про естетичний вимір людської свідомості? Чи існує він як такий узагалі?

2. Чи доречно використовувати в науці не тільки загально-відоме поняття *Homo sapiens*, але й поняття *Homo aestheticus*?

3. Чи можна погодитися із наступним висновком дослідника К. Валентайна: «немає якоїсь єдиної емоції для кваліфікації її як естетичної»?

4. Чи можна вважати вдалою та справедливою хрестоматійну констатацію «Про смаки не сперечаються»? Чи можливо вести мову про чіткі об'єктивні критерії вірного естетичного смаку? (Під час пошуку відповіді на ці дискусійні питання, студентську групу доречно поділити на дві частини / команди, які намагатимуться доводити протилежні думки; філософський диспут має завершитися традиційним підбиттям підсумків та оцінкою виступів, а також спільно узгодженим вірним висновком).

Темі рефератів та наукових доповідей

1. А. Г. Баумгартен як дослідник людської чуттєвості.
2. Художні ідеали європейських митців: загальний огляд.
3. Художні ідеали українських митців: загальний огляд.
4. Естетичне почуття: варіативність інтерпретацій.
5. Естетичне почуття та сприйняття історичного процесу.
6. Естетичний смак та сфера побуту.
7. Естетичні уявлення як чинники розвитку культури.
8. Р. Інгарден про художні та естетичні цінності.
9. Феномен людської емоціональності та його дослідження.
10. Естетичні ідеали різних народів.
11. Вчення Сократа про калокагатію.
12. Григорій Ниський про єдність доброго та прекрасного в людині.

САМОСТІЙНА РОБОТА ДО ТЕМИ № 1

Дослідницькі завдання для самостійної роботи

1. Підготовка словника з естетики:

- а) ознайомитися з переліком основних понять до теми №1;
- б) знайти / сформулювати самостійно стислі та точні дефініції цих понять;
- в) занести дефініції до власного словника з естетики. (Цей словник слід поповнювати визначеннями нових термінів, що будуть зустрічатися протягом вивчення курсу. Викладач має перевірити словник кожного студента на останньому практичному занятті чи на екзаменаційній консультації).

2. Робота з історико-естетичною монографією:

- а) ознайомитися з розділом книги дослідника В. Татаркевича «Історія шести понять» (Див.: Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання: Монографія / пер. з пол. В. Корнієнка. Київ: Юніверс, 2001. 368 с., розділ XI «Естетичне переживання: історія поняття», с. 291–317);
- б) звернувши увагу на основні тенденції визначення поняття «Естетичне переживання», стисло законспектувати зміст розділу (обсяг конспекту – 4–6 сторінок);
- в) бути готовим до показу конспекта, а також до усного опитування з відповідної історико-естетичної проблеми наприкінці навчального семестру. (Викладач має перевірити цей та інші конспекти, підготовлені в процесі виконання завдань, винесених на самостійне опрацювання, в кожного студента на останньому практичному занятті чи на екзаменаційній консультації).

3. Робота з авторефератом дисертації:

- а) ознайомитися з авторефератом дисертації О. Павлової (Див.: Павлова О. Ю. Естетичний досвід як онтологічна проблема. Автореф. дис.... д. філос. наук. Спец. 09.00.08 – Естетика. Київ, 2009. 37 с.);
- б) законспектувати основні думки дослідниці щодо феномену естетичного досвіду людини.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №1

(виконуються студентом
в разі необхідності отримання додаткових балів)

1. Робота з джерелом та підготовка доповіді (можуть принести студенту до 10 балів):

а) самостійно ознайомитися із працею І. Канта «Критика здатності / сили судження» (Див.: <https://knigogo.com.ua/knigi/krytyka-syly-sudzhennya/>);

б) визначити специфіку кантівського розуміння феномену естетичного смаку;

в) підготувати доповідь (тривалість 10–12 хвилин) на відповідну тему (форма звітності – виступ перед студентською аудиторією та / або викладачем, відповіді на питання учасників обговорення виступу).

2. Робота з науковою монографією та підготовка виступу (можуть принести студенту до 10 балів):

а) самостійно ознайомитися із підрозділом праці А. В. Царенка «Естетико-естетичні традиції Візантії в історії християнської культури» (Див.: Царенок А. В. Естетико-аскетичні традиції Візантії в історії християнської культури: Монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 328 с., підрозділ 4.2 «Цілісна єдність естетичного та етичного в аскетичності», с. 172–202);

б) звернути увагу на принципи патристичного осмислення внутрішньої та зовнішньої краси людини;

в) підготувати доповідь (тривалість 10–12 хвилин) на відповідну тему (форма звітності – виступ перед студентською аудиторією та / або викладачем, відповіді на питання учасників обговорення виступу).

3. Підготовка відеопрезентації та виступу (можуть принести студенту до 10 балів):

а) підготувати відеопрезентацію (тривалість – 7–10 хвилин), присвячену роздумам філософів-естетиків про феномен естетичного почуття / переживання (використати портретні зображення та світлини філософів-естетиків, їхні відповідні думки, цитати з їхніх творів);

б) продемонструвати відеопрезентацію студентській аудиторії та / чи викладачу, супроводжуючи показ власним коментарем, та відповісти на можливі питання глядачів.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 3–5 (6 годин)

ТЕМА 2. КАТЕГОРІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ

■ Мета:

- зрозуміти принципи виділення низки категорій естетики, а також їхню загальну специфіку;
- ознайомитися з найвідомішими способами визначення поняття «естетичне»;
- ознайомитися з традиціями осмислення бінарних опозицій «прекрасне» – «потворне», «піднесене» – «низьке / нище», «трагічне» – «комічне»;
- збагнути сутність естетичних категорій «драматичне» та «поетичне»;
- ознайомитися з інтерпретацією понять «мімезис» та «катарсис»;
- послуговуючись набутими знаннями, а також власними досвідом та ерудицією, застосувати естетико-категоріальний підхід під час осмислення й оцінювання конкретних витворів мистецтва.

■■► План

1. Теоретична проблема виділення категорій естетики.
2. Категорія «естетичне»: тлумачення та застосування. «Естетичне як естетосфера» (С. Василенко).
3. Бінарна опозиція «прекрасне» – «повторне».
4. Поняття «гармонія»: походження та традиції смислового наповнення.
5. Бінарна опозиція «піднесене» – «низьке / нище».
6. «Героїчне» як модифікація категорії «піднесене».
7. Бінарна опозиція «трагічне» – «комічне». Феномени іронії, гумору, сатири, сарказму та гротеску.
8. «Драматичне» як категорія естетики.
9. «Поетичне» як категорія естетики.
10. Поняття «мімезис» та «катарсис».

Основні поняття: категорія, естетичні категорії, естетичне, естетосфера, краса, прекрасне, потворне, гармонія, героїчне, трагічне, сумне, комічне, веселе, іронія, гумор, сатира, сарказм, гротеск, шарж, карикатура, драматичне, поетичне, мімезис / імітація / відтворництво, катарсис.

Основна література

Навчальна література

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

Етика. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 429 с.

Етика та естетика : навчальний посібник для вищ. навч. закл. / ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 304 с.

Етика та естетика : навчальний посібник / За ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с.

Петрушенко О. П. Словник з естетики. Львів: Магнолія – 2006, 2009. 353 с.

Эстетика: Словарь / общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Политиздат, 1989. 447 с.

Література

Василенко С. И. Эстетическое как эстетосфера (Методологические проблемы систематизации эстетических категорий). *Эстетические категории в литературоведческом и искусствоведческом анализе: Тезисы докладов Всесоюз. науч. конф.* Днепропетровск, 1978. С. 21-23.

Історія української естетичної думки [текст] монографія / за ред. проф. В. А. Личковаха. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 388с.

Каган М. С. Эстетика как философская наука. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1997. 544 с.

Канарський А. С. Діалектика естетичного процесу (діалектика естетичного як теорія чуттєвого пізнання). Київ, 2008. 380 с.

Личковах В. А. Переживание красоты. Київ: Мистецтво, 1987. 79 с.

Левченко Н. О. Эстетосфера художественной культуры XX столетия. Київ: ДАЛПУ, 1998. 144 с.

Личковах В. А. Эстетосфера авангардизму. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*. Вип. 170. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. С. 4–16.

Лосев А. Ф., Шестаков В. П. История эстетических категорий. Москва: Искусство, 1965. 376 с.

Столлович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. Москва: Республика, 1994. 464 с.

Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання: Монографія / пер. з пол. В. Корнієнка. Київ: Юніверс, 2001. 368 с.

Царенок А. В. Естетико-аскетичні традиції Візантії в історії християнської культури: Монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 328 с.

Додаткова література

Волькенштейн М. Красота науки. *Наука и жизнь*. 1988. № 9. С. 15–19.

Гульга А. В. Принципы эстетики. Москва: Политиздат, 1987. 286 с.

Гульга А. В. Эстетика истории. Москва: Наука, 1974. 128 с.

Кусков В. В. Эстетические представления в Древней Руси. *Эстетика и жизнь. Вып. 7 : Общ. пробл. эстетики ; Ист.-эстет. вопросы* / Ред. М. Ф. Овсянников и др. Москва: Искусство, 1982. С. 121–141.

Лукьянов Б. Г. В мире эстетики: Кн. для учащихся старших классов. Москва: Просвещение, 1983. 192 с.

Федь І. А. Релігія і мистецтво : два плеча одного важеля у формуванні національної свідомості. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб. наук. праць*. Вип. 14. Київ: Міленіум, 2005. С. 142–149.

Царенок А. В. Эстетосфера християнського монотеїзму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. 2017. Вип. 20. С. 61–67.

Царенок А. В. Категорія мімезису в аскетико-естетичному дискурсі Візантії. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*. 2017. №1. С. 19–25.

Царенок А. В. Прекрасне в чуттєвій реальності як предмет візантійської естетики аскетизму. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал*. 2017. Вип. 1 (16). С. 155–164.

Шелюто В. М. Взаємодія категорій сакрального і трагічного в античній та християнській естетиці. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2005. Вип. XIV. С. 11–18.

Шестаков В. П. Катарсис: от Аристотеля до хард рока. *Вопросы философии*. 2005. № 9. С. 95–106.

Юхимик Ю. В. Естетико-мистецтвознавчий аналіз міметичного способу художнього творення: історична динаміка класичного мистецтва: Дис. на здобуття наук. ступеня д. філос. наук : 09.00.08 «Естетика». Київ, 2011. 391 с.

Dziemidok V. Katharsis jako kategoria estetyczna. *Studia esteticzne*. 1972. Т. VII–IX.

Електронний ресурс

Аристотель. Поетика / Пер. Б. Тена. <https://moreknig.org/starinnoe/starinnaya-literatura-prochee/250200-poetika.html>

Гончаров Г. М., Червона С. П. Етика та Естетика : навчальний посібник. Харків: ФОП Панов А. М., 2021. 184 с. URL: <http://repo.khdafk.kh.ua/bitstream/123456789/1345/1/ЕТИКА%20та%20ЕСТЕТИКА%20Навчальний%20Посібник.pdf>

Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т. І. Андрущенко. Київ: МП Леся, 2014. 613 с. URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Posibnik.pdf>

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с. URL: <https://studfile.net/preview/5186943/>

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf

Естетична свідомість. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10557/>

Етика. Естетика : навчальний посібник / за ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 432 с. URL: http://diplomv-karmane.org.ua/media/diplom/files/pages/panchenko_v_i_red_etika_estetyka.pdf

Етика та естетика : навчальний посібник / за ред. В. Л. Петрушенка. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с. URL:

<http://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Etyka-ta-estetyka.pdf>

Етика та естетика : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за ред. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/551/1/етика%20та%20естетика%202018.pdf>

Жукова Н. Елітарна культура в іменах : Монографія. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2016. 304 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zhukova_Nataliia/Elitarna_literatura_v_imenakh.pdf?PHPSESSID=u49klv5ukhin5of9s3k56c3er7

Царенок А. В. Єдність етичних і естетичних смислів в аскетичній проповіді катарсису та мімезису. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. 2017. Вип. 16. С. 142–146. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11707/Tsarenok%20A.%20V..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Питання для самоконтролю

1. З якою метою у філософських науках використовується давньогрецький термін «категорія»?
2. Як пояснюється доцільність виділення спеціальних естетичних категорій? Чи постають вони виключно естетичними?
3. Чи можна визнати поняття «естетичне» найзагальнішою категорією естетичного дискурсу? Як доречно визначити цей термін?
4. Що таке краса? Які найвідоміші тлумачення поняття «прекрасне» Вам відомі?
5. Які істотні риси в потворного? Що являє собою так звана «естетизація потворного»?
6. Як у лексиконі європейця з'явилося слово «гармонія»? З якою метою воно використовується?
7. Як філософи-естетики традиційно тлумачать поняття «піднесене» та «низьке / нище»?
8. Яким сенсом сповнена естетична категорія «героїчне»? Як вона співвідноситься з категорією «піднесене»? Чи виступає категорія «героїчне» виключно естетичною категорією?
9. Як у переліку категорій філософсько-естетичного дискурсу з'являється поняття «трагічне»? Що саме зазвичай ним позначається?

10. Що Вам відомо про етимологію слова «комічне»? З якою метою воно використовується в естетиці? Про які різновиди комічного ведуть мову дослідники?

11. В чому полягає сутність естетичної категорії «драматичне»?

12. Під час аналізу яких процесів та явищ із позицій естетики доцільно послуговуватися поняттям «поетичне»? Наведіть приклади таких процесів та явищ.

13. З якою метою в естетиці використовується термін «мімезис»?

14. Як саме в естетичних теоріях з'являється поняття «катарсис»? Які варіанти його тлумачення Вам відомі?

Дослідницькі завдання

1. До семінару ознайомитися з одним художнім твором на власний вибір.

2. Послуговуючись знайденою інформацією про твір та власним досвідом і набутими знаннями з естетики, здійснити художньо-критичний аналіз обраного твору (при цьому слід обов'язково з'ясувати, які естетичні категорії доречно використати під час такого аналізу).

3. Підготувати відеопрезентацію, присвячену аналізу обраного твору (у разі неможливості підготування відеопрезентації студентам дозволяється підготувати есе із відповідної теми).

4. Продемонструвати відеопрезентацію / есе (показ відеопрезентації супроводжується підготовленим власним художньо-критичним коментарем із використанням відповідних естетичних категорій та обґрунтуванням доцільності їх використання).

5. Відповісти на можливі питання з боку викладача та інших учасників семінару щодо відеопрезентації та коментаря (чи есе); за необхідності – взяти участь у обговоренні дискусійних питань.

Рекомендовані художні джерела

1. Трагедія Есхіла «Едіп».
2. Комедія Арістофана «Птахи».
3. Сатири Ювенала.
4. «Слово о полку Ігоревім»
5. «Слово про загибель землі Руської».
6. «Кентерберійські оповіді» Дж. Чосера (на вибір).
7. Поема «Катерина» Т. Шевченка.
8. Вірш «Гамалія» Т. Шевченка.

9. Повість Т. Шевченка «Близнюки».
10. Вірш «Журба» Л. Глібова.
11. «Оповідання з обох кишень» К. Чапека (на вибір).
12. «Королі та капуста» О. Генрі (новела на вибір).
13. Новели Проспера Меріме (на вибір).
14. Драми В. Шекспіра (на вибір).
15. Драма «Воскресіння мертвих» Георгія (Кониського).
16. Драма «Ревізор» М. Гоголя.
17. Поема «Мертві душі» М. Гоголя.
18. «Принц і злидар» Марка Твена.
19. Опера М. Лисенка «Наталка Полтавка».
20. Твори для органу Й. С. Баха (на вибір).
21. Цикл скрипкових творів «Пори року» А. Вівальді.
22. Балет «Кармен» (композитор Ж. Бізе, хореограф К. Голейзовський, 1845 р.).
23. Картина «Бурлаки на Волзі» І. Рєпіна.
24. Картина «Катерина» Т. Шевченка.
25. Картина «Повернення блудного сина» Рембрандта.
26. Картини митців-авангардистів чи постмодерністів (на вибір).
27. Кінострічка «Містер Бін на відпочинку» (режисер С. Бенделак, 2007 р.)
28. Анімація «Ку! Кін-дза-дза» (режисери Г. Данелія, Т. Ільїна, 2013 р.).
29. Кінострічка «Поема про море» (режисер Ю. Солнцева, сценарій О. Довженка, 1958 р.).
30. Кінострічка «Холодне літо п'ятдесят третього» (режисер О. Прошкін, 1987 р.).
31. Пригодницька казка «Земля світлячків» В. Близнеця.
32. Роман «Собор» О. Гончара.
33. «Великий покайний канон» св. Андрія Критського.

Теми для дискусії

1. Чи доречно вести мову про таку естетичну категорію, як «естетичне», зважаючи на прикметну варіативність її визначень, тлумачень? Яким сенсом її можна сповнити на Вашу думку? Якою категорією її можна спробувати замінити?

2. Наскільки вдалим і доречним є використання в сучасних філософсько-естетичних студіях поняття «естетосфера»?

3. Чи доцільно під час осмислення реальності та художньої реальності завжди послуговуватися поняттями «трагічне» та «комічне»? Чи можна розглядати їх в якості модифікацій категорій «сумне» та «веселе» відповідно?

4. Наскільки справедливим є популярний висновок, що витвір мистецтва постає результатом мімезису? Чи має право на подальше існування в межах естетичної науки міметична / імітаційна концепція художньої культури?

5. Які ж саме сенси вкладав Аристотель у поняття «катарсис»? В якому сенсі це слово слід використовувати в сучасній естетиці?

САМОСТІЙНА РОБОТА ДО ТЕМИ № 2

1. Продовжити заповнювати власний словник термінів із естетики історії.

2. Робота з першоджерелом:

а) самостійно опрацювати працю Аристотеля «Поетика» (Див.: Аристотель. Поетика / Пер. Б. Тена. URL: [https:// moreknig.org/starinnoe/starinnaya-literatura-prochee/250200-poetika.html](https://moreknig.org/starinnoe/starinnaya-literatura-prochee/250200-poetika.html));

б) знайти відповіді на наступні питання:

– В чому, за Аристотелем, полягає сутність трагедії?

– Що саме, на думку Аристотеля, являє собою комедія?

– В якому контексті античний мислитель використовує поняття «катарсис»?

в) стисло законспектувати висловлені Аристотелем у «Поетиці» основні ідеї, що стосуються проблем трагічного та комічного (конспект разом зі словником термінів викладач перевіряє й оцінює наприкінці навчального семестру на останньому практичному занятті чи на екзаменаційній консультації).

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №2

(виконуються студентом
в разі необхідності отримання додаткових балів)

1. Робота з джерелом та підготовка виступу (можуть принести студенту до 10 балів):

а) самостійно опрацювати третю частину («пісню») твору Нікола Буало-Депрео «Мистецтво поетичне» (Див.: Нікола Буало. «Мистецтво поетичне» / пер. М. Рильського, Київ, 1967. URL: [https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2385\\$](https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2385$));

б) з'ясувати, що саме радить автор «Мистецтва поетичного» драматургам стосовно зображення серйозних та смішних сюжетів; послуговуючись цитатами, підготувати виступ на цю тему (форма звітності – виступ перед студентською аудиторією та / або викладачем (тривалість 5–7 хвилин), відповіді на питання учасників обговорення виступу);

2. Написання есе (може принести студенту до 10 балів):

а) обрати будь-яку естетичну категорію;

б) ознайомитися зі способами її інтерпретації в філософсько-естетичних дослідженнях;

в) послуговуючись цими матеріалами, а також власним досвідом та знаннями, самостійно осмислити відповідну категорію: спробувати сформулювати свою дефініцію цієї категорії, виділити істотні риси позначуваних нею явищ чи процесів, навести конкретні приклади таких явищ та процесів із життя та з художньої царини тощо.

г) свої висновки викласти в есе (2–3 сторінки – до 6 тисяч друкованих знаків із пробілами), яке перевіряється та оцінюється викладачем.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ № 6–8 (6 годин)

ТЕМА 3. МИСТЕЦТВО ЯК ПРЕДМЕТ ЕСТЕТИКИ

■ Мета:

- збагнути специфіку так званих «красних / витончених мистецтв»;
- ознайомитися з найвідомішими концепціями генези та сутності художньої культури;
- зрозуміти принципи класифікації різних мистецтв;
- дізнатися про традиції функціонального аналізу художньої творчості;
- з'ясувати сутність процесу художньої творчості;
- ознайомитися з інтерпретаціями художнього образу;
- послуговуючись відповідними естетико-мистецтвознавчими ідеями, визначити поняття «зміст витвору мистецтва» та «форма витвору мистецтва»;
- з'ясувати сутність конкретних витончених мистецтв (архітектури, живопису, скульптури, літератури, музики та ін.);
- закріпити студентські навички опрацювання відповідних філософських текстів;
- продовжувати розвивати вміння студентів формулювати проблемні питання, брати участь у наукових дискусіях на філософсько-естетичні теми, вірно висловлювати власні аргументовані судження, дотримуватися етикету наукового спілкування.

■■► План

1. Історія поняття «мистецтво». Феномен красних / витончених мистецтв.
2. Концепції сутності та походження художньої культури.
3. Художня творчість як поліфункціональне явище. Погляди щодо функцій мистецтва.
4. Процес створення художнього образу.
5. Естетична проблема форми та змісту художнього твору.
6. Феномен художнього сприйняття. Художня критика.
7. Мистецтво та: а) наука; б) філософія; в) політика; г) мораль; д) релігійні традиції.

8. Класифікація мистецтв: історія та сьогодення.
9. Архітектура як мистецтво будування. Історія архітектурних стилів: загальний огляд.
10. Живопис та графіка. Іконопис.
11. Скульптура.
12. Література як мистецтво слова. Жанри літератури: епос, лірика, драма. Ораторське мистецтво.
13. Музика. Вокальна та інструментальна музика. Жанри музичного мистецтва.
14. Хореографія. Мистецтво побутового та сценічного танцю.
15. Театр як синтетичний вид мистецтва. Різновиди театру (драматичний, музичний, тіньовий, ляльковий). Феномен естрадно-циркового мистецтва.
16. Кінематограф та телебачення.
17. Медіа-мистецтво, цифрове мистецтво й віртуальне мистецтво.
18. Декоративно-ужиткове мистецтво як поєднання естетичного та утилітарного. Дизайн як предмет естетики.

Основні поняття: мистецтво, «механічні мистецтва», «вільні мистецтва», «вишукані мистецтва», «красні мистецтва», мімезис / імітація / відтворництво, художня творчість, художня культура, художня інтерпретація, художня правда, художня умовність, художнє сприйняття, художня критика, художній образ, форма художнього твору, зміст художнього твору, релігійне мистецтво, церковне мистецтво, «мистецтво заради мистецтва», просторові мистецтва, часові мистецтва, просторово-часові мистецтва, архітектура, архітектурний стиль, візантійський стиль, романський стиль, готичний стиль, бароковий стиль, класицизм, ампір, модерн в архітектурі, постмодерна архітектура, живопис, графіка, пейзаж, анімалістика, баталістика, мариністика, натюрморт, портрет, ікона, пряма перспектива, зворотня перспектива, літографія, ксилографія, офорт, скульптура, пластика, круга скульптура, рельєф, заглиблений рельєф, барельєф, горельєф, «нульова» / наскрізна форма, монумент, садово-паркова скульптура, література, епос, лірика, драма, фольклор, роман, повість, оповідь, риторика, поема, вірш, музика, хореографія, балет, театр, трагедія, комедія, опера, оперета, естрадно-циркоче мистецтво, кіно, телебачення, медіа-мистецтво, цифрове мистецтво, віртуальне мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн.

Основна література

Навчальна література

Абрамович С. Д. Церковне мистецтво : підруч. Київ: Кондор, 2005. 206 с.

Баранова Н. М. Естетика : навч. посіб. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2009. 423 с.

Білодід Ю. М., Поліщук О. П. Основи дизайну : навч. посібник. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2004. 240 с.

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

Етика. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 429 с.

Етика та естетика : навчальний посібник для вищ. навч. закл. / ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 304 с.

Етика та естетика : навчальний посібник / За ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с.

Колесник О. С. Вступ до культурологічної інтерпретології. Курс лекцій : навч.-метод. посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 268 с.

Петрів О. В. Історія архітектури : підручник. Львів: Магнолія – 2006, 2018. 272 с.

Петрушенко О. П. Словник з естетики. Львів: Магнолія – 2006, 2009. 353 с.

Сморж Л. О. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2009. 333 с.

Стародубцева Л. В. Архітектура постмодернізму: Історія. Теорія. Практика : посіб. для студентів архіт. спец. вищ. навч. закл. Київ: Спалах, 1998. 208 с.

Трегубов К., Макуха О. Навчальний посібник із дисципліни «Історія мистецтв» (частина І). Полтава: ПолтНТУ, 2015. 151 с.

Эстетика: Словарь / общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Политиздат, 1989. 447 с.

Література

Архітектура: Короткий словник-довідник / за заг. ред. А. П. Мардера. Київ: Будівельник, 1995. 335 с.

Безвершук Ж. О. Історія культури в термінах і назвах : Словник-довідник. Київ: Вища школа, 2003. 399 с.

Богун М. О. Ікона та дзеркало в контексті барокової духовності. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: філософські науки: Збірник / за ред проф. В. А. Личковаха. Чернігів: ЧДПУ, 2010. Вип. 75. С. 89–91.*

Бистрякова В. Н., Осадча А. М., Гула Є. П. Вплив дизайнерських розробок та концепцій на сучасний розвиток людства. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2017. Вип. 1 (16). С. 4–11.*

Бычков В. В. Малая история византийской эстетики : Монография. Киев: Путь к Истине, 1991. 407 с.

Вакуленко О. М. Костюм у бальній та сучасній хореографії. *Культура і Сучасність: альманах. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 155–159.*

Гончаренко П. В. Вияви масової та елітарної культури в соціальному бутті музики в добу постмодернізму. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал. 2017. Вип. 16. С. 22–25.*

Гоцалюк А. А. Естетична виразність української графіки у національних мистецьких практиках ХХ століття. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2019. Вип. 143 (4). Ч. 2. Філософські науки. С. 34–37.*

Громцев Р. С. Особливості танцювального мистецтва у світі інформаційних технологій. *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал. 2019. Вип. 42. С. 212–215.*

Давидич Т. Ф. Стил ь как язык архитектуры. Харьков: Издательство Гуманитарный центр, 2010. 336 с.

Демещенко В. В. Від «музики кольору» до абстрактного кіно. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 223–231.*

Капічіна О. О. Деякі особливості музичної мови та історії розвитку розважальної музики. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 246–252.*

Лата Н. А. Філософсько-естетичні проблеми специфіки художнього образу в хореографічному мистецтві. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. Київ: Міленіум, 2007. № 1. С. 36–41*

Левченко О. Г. Філософсько-антропологічна рефлексія театру. *Філософська думка. 2008. №5. С. 64–79.*

Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.

Макнамара Д. Р. Как читать церкви. Интенсивный курс по христианской архитектуре / [пер. с англ. А. А. Давыдовой, Ю. С. Евтушенкова]. Москва: РИПОЛ классик, 2011. 256 с.

Пучков А. О. Нарис історії архітектурознавства. Київ: Фенікс, 2013. 196 с.

Стоян С. П. Сучасне мистецтво в контексті глобалізації. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2012. Вип. 29. С. 291–299.

Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання: Монографія / пер. з пол. В. Корнієнка. Київ: Юніверс, 2001. 368 с.

Фриз П. Поліфункціональність художньо-естетичного змісту хореографічного образу. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. Мистецькі обрії'2008*. Київ: Музична Україна, 2008. Вип. 1 (10). С. 259–262.

Хамар У. Аналіз відношення між категоріями *зміст і форма*. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2017. Вип. 1 (16). С. 170–176.

Царенок А. В. Аскетико-естетична інтерпретація літургійної аудіосфери. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал*. 2017. Вип. 3 (18). С. 40–49.

Царенок А. В. Витвори візантійського іконопису як проповідь аскетичних звершень. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. 2017. Вип. 17. С. 127–130.

Царенок А. В. Візантійська естетика аскетизму як чинник розвитку храмової архітектури. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 119 (4). С. 271–275.

Царенок А. В. Естетико-аскетичні традиції Візантії в історії християнської культури. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 328 с.

Цебрій І. В. Класичне мистецтво в інформаційному просторі. *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал*. 2019. Вип. 42. С. 203–208.

Додаткова література

Адруг А. К. Архітектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст.: Монографія. Чернігів: ЦНТЕІ, 2008. 224 с.

Адруг А. К. Цивільна архітектура Чернігова другої половини XVII – XVIII ст. *Сіверянський літопис*. 2008. № 2. С. 22 – 26.

Адруг А. К. Чернігів бароковий. *Чернігівщина incognita*. Чернігів, 2004. С. 142–148.

Асеев Ю. С. Професія – архітектор. Київ: Будівельник, 1991. 104 с.

Бартенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей: Уч. пособие. Москва: Изобразит. искусство, 1983. 384 с.

Вечерський В. В. Українська дерев'яна архітектура. Київ: Вид-во ТОВ «Балтія-Друк», 2013. 120 с.

Головей В. Сакральне мистецтво як мова релігії. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: Збірник наукових праць*. Київ: Знання, 1999. С. 20–27.

Гулыга А. В. Принципы эстетики. Москва: Политиздат, 1987. 286 с.

Гулыга А. В. Эстетика истории. Москва: Наука, 1974. 128 с.

Демещенко В. В. Піонери радянської музичної комедії. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 159–165.

Капічіна О. О. Семіозисне мислення як універсальний спосіб розуміння сучасного музичного мистецтва. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів*. Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 244–249.

Криволапов М. О. На захист реалістичного мистецтва. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 169–173.

Кузнецова Э. В. Исторический и батальный жанр: Беседы о рус. и сов. живописи. Кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1982. 192 с.

Кушнер М. Майбутнє архітектури. 100 дивовижних будівель / пер. І. О. Серебрякової. Харків: Віват, 2018. 160 с.

Лукиянов Б. Г. В мире эстетики: Кн. для учащихся старших классов. Москва: Просвещение, 1983. 192 с.

Павлова О. Ю. Специфіка «схоплення» естетичного досвіду та проблема його актуалізації в українській казці. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 66. Серія: філософські науки. Чернігів: ЧДПУ, 2009. С. 166–171.

Слободян В. Концепція актора в О. П. Довженка. *Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр.* Київ: СПД Пугачов О. В. Київ, 2006. Вип. 6–7. С. 287–291.

Смоліна О. О. Культура православного чернецтва : Монографія. Луганськ: Ноулідж, 2014. 218 с.

Фриз П. І. Народне хореографічне мистецтво як складова національної культури. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал*. Київ: Міленіум, 2007. № 1. С. 52–57.

Царенок А. В. У пошуках Першокраси: теолого-естетичні ідеї св. Григорія Ниського. Чернігів: ЧНТУ імені Т. Г. Шевченка, 2013. 80 с.

Чепелик В. В. Бесіди про українську архітектуру. Київ: Фенікс, 2013. 224 с.

 Електронний ресурс

Гончаров Г. М., Червона С. П. Етика та Естетика : навчальний посібник. Харків: ФОРМ, 2021. 184 с. URL: <http://repo.khdafk.kh.ua/bitstream/123456789/1345/1/ЕТИКА%20та%20ЕСТЕТИКА%20Навчальний%20Посібник.pdf>

Гульга А. Эстетика истории. Москва: Наука, 1974. https://www.phantastike.com/philosophy/estetika_istorii/djvu/view/

Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т. І. Андрущенко. Київ: «МП Леся», 2014. 613 с. URL: <http://www.pru-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Posibnik.pdf>

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с. URL: <https://studfile.net/preview/5186943/>

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf

Етика. Естетика : навчальний посібник / за ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 432 с. URL: http://diplomvkarmane.org.ua/media/diplom/files/pages/panchenko_v_i_red_etika_estetika.pdf

Етика та естетика : навчальний посібник / за ред. В. Л. Петрушенка. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с. URL: <http://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Etyka-ta-estetyka.pdf>

Етика та естетика : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за ред. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/551/1/етика%20та%20естетика%202018.pdf>

Клековкін О. Реактуалізація театрознавства. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Klekovkin_Oleksandr/Reaktualizatsiia_teatroznnavstva.pdf?PHPSESSID=58m0gml7bjp9k1m0porpcs3jjj1

Побожій С. І. Історія мистецтва. Конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2021. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85997/1/Pobozhiy_history_of_art.pdf?jsessionid=5DC1EA0C321F7A155F2FD107CBE49AA8

Пустовит А. В. Этика и эстетика: Наследие Запада. История красоты и добра : учеб. пособие. Киев: МАУП, 2006. 680 с. URL: <http://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/5512db8b-ad5f-437a-af78-bf372b2be1f4.pdf>

Трегубов К., Макуха О. Навчальний посібник із дисципліни «Історія мистецтв» (частина І). Полтава: ПолтНТУ, 2015. URL: <http://reposit.nupr.edu.ua/bitstream/PolNTU/1053/1/Історія%20мистецтв.pdf>

Утюж І. Г., Спиця Н. В., Мегрелішвілі М. О. Етика та естетика : навчальний посібник для семінарських занять та самостійної роботи студентів фармацевтичних факультетів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. 81 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/10222/1/Н%20посібник%20ЕЕ%2028.01.2019.pdf>

Project Gutenberg's The Principles Of Aesthetics, by Dewitt H. Parker. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/6366>

Питання для самоконтролю

1. В яких сенсах використовується поняття «мистецтво»? Як свого часу відрізняли «вільні мистецтва» від «механічних мистецтв»? За якими критеріями ті чи ті мистецтва традиційно відносять до красних / витончених?
2. Які погляди щодо генези художньої культури Вам відомі? В чому полягає її сутність із різних естетичних позицій?
3. Про які саме функції мистецтва ведуть мову естетики та мистецтвознавці різних епох?
4. Чим постає сам постає художній образ? Які різновиди художнього образу Вам відомі?
5. Як саме між собою співвідносяться форма та зміст художнього твору? Поясніть це на конкретному прикладі.
6. В чому полягає специфіка художнього сприйняття?
7. Якими якостями має володіти професійний художній критик?
8. Як саме взаємодіють між собою мистецтво та наука / філософія / політика / мораль / релігійні традиції?
9. Як доречно визначити поняття «релігійне мистецтво» та «церковне мистецтво»?
10. Які підходи до класифікації мистецтв розвивалися та розвиваються в межах філософсько-естетичних пошуків людства?
11. Чи доцільно інтерпретувати архітектуру як витончене мистецтво? Які архітектурні стилі Вам відомі?
12. В чому полягає сутність живопису як різновиду образотворчого мистецтва? Які види живопису виділяють дослідники?
13. Що таке скульптура? Які принципи покладені до основи класифікації різновидів цього образотворчого мистецтва?
14. Як саме доцільно інтерпретувати феномен літератури? Які специфічні риси різних жанрів літератури Вам відомі?
15. В чому полягає сутність вокальної та інструментальної музики? Які жанри музичного мистецтва традиційно виділяють дослідники?

16. Що відрізняє хореографію від інших красних / витончених мистецтв?

17. Чому театральне мистецтво визнається мистецтвом синтетичним? Які різновиди театру існують у сучасній культурі?

18. Як саме доцільно охарактеризувати естрадно-циркове мистецтво?

19. Що Вам відомо про історію виникнення та розвитку кінематографії, анімації та телебачення?

20. В чому полягає сутність медіа-мистецтва, цифрового мистецтва й віртуального мистецтва?

21. Які різновиди декоративно-ужиткового мистецтва виділяють дослідники? Як саме доречно охарактеризувати феномен дизайну?

Теми для дискусії

1. Чи можна визнати правильною естетичну позицію «мистецтво заради мистецтва»?

2. Чи доречно в першій третині ХХІ століття вести мову про факт збільшення кількості красних / витончених мистецтв?

3. Чи обов'язково професійному художньому критику вивчати естетику?

4. Чи можна погодитися із відомим висновком Р. Барта про так звану «смерть автора» художнього твору? Чи не доречніше вести мову саме про «життя автора» у свідомості реципієнта?

5. Чи існує чітка межа між естетикою та мистецтвознавством? Яку з цих наук слід визнати більш важливою та корисною під час дослідження художньої культури?

Теми рефератів та наукових доповідей

1. Естетичні ідеї Марка Вітрувія Полліона.

2. Естетичний вимір античної риторики (на прикладі роздумів Горгія, Аристотеля, Марка Туллія Цицерона та ін.).

3. Естетико-мистецтвознавчі погляди репрезентантів східної патристики (Василія Великого, Григорія Богослова, Григоря Ниського, Іоанна Златоуста, Іоанна Дамаскіна та ін.).

4. Філософське осмислення мистецтва у працях блаженного Августина Аврелія.

5. Класифікація мистецтв Гуго Сен-Вікторського.

6. Леонардо да Вінчі як мистець та теоретик мистецтва.

7. «Лаокоон» Г. Е. Лессінга як спроба класифікації мистецтв.
8. Основні ідеї твору Нікола Буало-Депрео «Мистецтво поетичне».
9. Проблема співвідношення мистецтва та моралі з погляду Жан-Жака Руссо.
10. Філософія мистецтв Г. В. Ф. Гегеля: осмислення архітектури, скульптури та літератури.

САМОСТІЙНА РОБОТА ДО ТЕМИ № 3

1. Продовжити заповнювати власний словник термінів із естетики історії.

2. Робота з науковими працями естетиків та культурологів:

а) Самостійно опрацювати розділ монографії В. Татаркевича, присвячений різним підходам у класифікації мистецтв (Див.: Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання: Монографія / пер. з пол. В. Корнієнка. Київ: Юніверс, 2001. 368 с., розділ II «Мистецтво: історія класифікації», С. 49–69

Форма звітності: стислий конспект, відповідь на можливі питання викладача.

б) Самостійно опрацювати підрозділ монографії В. Личковаха, в якому йдеться, зокрема, про способи трактування мистецтва як 1) мімезису, 2) експресії, 3) світотворення та 4) текстотворення (Див.: Личковах В. А. Некласична естетика в культурному просторі ХХ – початку ХХІ століть: монографія. Київ: НАКККіМ, 2011. 224 с., підрозділ 1.7 «Мистецька самоідентифікація в художній творчості», С. 56–61).

Форма звітності: стислий конспект, відповідь на можливі питання викладача.

в) Самостійно опрацювати підрозділ курсу лекцій О. Колесник із культурологічної інтерпретології, ознайомившись із авторською концепцією феномена художньої інтерпретації (Див.: Колесник О. С. Вступ до культурологічної інтерпретології. Курс лекцій: Навч.-метод. посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 268 с., Лекція 1, підрозділ 1 «Сутність та види інтерпретацій», С. 10–14).

Форма звітності: стислий конспект, відповідь на можливі питання викладача.

г) Самостійно опрацювати наукову статтю А. Царенка, присвячену естетичній позиції репрезентантів східної патристики щодо видовищної культури (Див.: Царенок А. В. Критика видовищно-

розважальної культури в контексті візантійської естетики аскетизму. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 1 (9). С. 78–85).

Форма звітності: стислий конспект, відповідь на можливі питання викладача.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №3

(виконуються студентом
в разі необхідності отримання додаткових балів)

1. Підготовка низки питань до інтелектуального змагання з естетики (може принести студенти до 10 балів):

а) самостійно опрацювавши навчальну, наукову та науково-популярну літературу з естетики, мистецтвознавства та культурології, виділити цікаві, вражаючі та захопливі факти, проблеми, цитати відомих мислителів тощо;

б) на основі знайдених матеріалів підготувати низку цікавих питань (не менше 20), які можна використати під час інтелектуального змагання на підсумковому занятті;

в) бажано не пізніше практичного заняття № 9 продемонструвати підготовлені питання викладачу, який оцінює виконану роботу та відбирає питання для підсумкового інтелектуального змагання.

2. Підготовка відеопрезентації (може принести студенту до 10 балів):

а) самостійно дослідити життя та діяльність будь-якої особистості, відомої своїми філософсько-естетичними поглядами чи / та художньо-творчими звершеннями (мислителя-естетика, художника, письменника, поета, кіномитця та ін.);

б) підготувати відеопрезентацію (тривалість 7–10 хвилин), яка розповідає про обрану видатну особистість, її естетичні ідеї та творчу спадщину (при цьому слід використати знайдену інформацію, відео- та аудіоматеріали, зображення тих чи тих витворів мистецтва тощо);

в) продемонструвати відеопрезентацію студентській аудиторії та / чи викладачу, супроводжуючи показ власним коментарем, та відповісти на можливі питання глядачів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9 (2 години)

ТЕМА 4. ФЕНОМЕН СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ

Мета:

- закріпити й поглибити знання про синтетичні мистецтва;
- з'ясувати сутність художнього синтезу;
- ознайомитися з науковими студіями, присвяченими синтезу різних мистецтв;
- виділити істотні риси феномену синестезії;
- закріпити студентські навички опрацювання відповідних філософських текстів;
- продовжувати розвивати вміння студентів формулювати проблемні питання, брати участь у наукових дискусіях на філософсько-естетичні теми, вірно висловлювати власні аргументовані судження, дотримуватися етикету наукового спілкування.

План

1. Теоретична проблема взаємодії різних мистецтв.
2. Психологічний феномен синестезії.
3. Синтез мистецтв у світській культурі.
4. Синтез мистецтв у різних релігійних культурах.
5. Домінування певного виду мистецтва в художньому синтезі.

Основні поняття: синтез мистецтв (художній синтез), синтетичні мистецтва, синестезія, світська культура, релігійна культура, храмове дійство, відеосфера, аудіосфера, логоцентризм.

Основна література

Навчальна література

Абрамович С. Д. Церковне мистецтво : підруч. Київ: Кондор, 2005. 206 с.

Баранова Н. М. Естетика : навч. посіб. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2009. 423 с.

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

Етика. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 429 с.

Етика та естетика : навчальний посібник для вищ. навч. закл. / ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 304 с.

Етика та естетика : навчальний посібник / За ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с.

Колесник О. С. Вступ до культурологічної інтерпретології. Курс лекцій : навч.-метод. посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 268 с.

Петрушенко О. П. Словник з естетики. Львів: Магнолія – 2006, 2009. 353 с.

Сморж Л. О. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2009. 333 с.

Трегубов К., Макуха О. Навчальний посібник із дисципліни «Історія мистецтв» (частина І). Полтава: ПолтНТУ, 2015. 151 с.

Эстетика: Словарь / общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Политиздат, 1989. 447 с.

Література

Безвершук Ж. О. Історія культури в термінах і назвах: Словник-довідник. Київ: Вища школа, 2003. 399 с.

Генералюк Л. Взаємодія літератури і мистецтва. Начерк теорії словесно-візуальних інтеракцій. *Studia methodologica*. Випуск 29. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ імені В. Гнатюка. С. 81–89.

Колесник О. С. Поетика графічного роману: синтез мистецтв та транспозиції. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: збірник наукових праць; вип. XXXI*. Київ: Міленіум, 2013. С. 301–307.

Мочернюк Н. Синтез мистецтв: літературознавчий контекст. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 28, Київ, 2013. С. 188–198.

Флоренский П. А., свящ. Храмовое действо как синтез искусств. *Флоренский П. А. Христианство и культура*. Москва: АСТ, 2001. С. 508–520.

Холодинська С. М. Динаміка розвитку осмислення проблеми синтезу мистецтв: «Поезомалярство» як об'єкт дослідження. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 34. С. 51–59.

Холодинська С. М. Проблема синтезу в контексті видової специфіки мистецтв (на матеріалі міжвидової інтерпретації «Лісової пісні» Лесі Українки): Дис. ... кандидата філос. наук. Київ, 2008. 196 с.

Холодинська С. М. Синестезія: від співчуття до міжчуттєвої асоціації. *Гуманітарний часопис*. 2008. № 3. С. 48–54.

Шахова К. Образотворче мистецтво і література (Літературно-критичний нарис). Київ: Дніпро, 1987. 195 с.

Додаткова література

Берестовская Д., Шевчук В. Синтез искусств и образный мир художественного творчества. *Синтез искусств в художественной культуре*. Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2010. С. 4–25.

Бортник С. Візуальні види мистецтва в романі «Кільці рож» Петра Карманського: синтез мистецтв чи інтермедіальність? *Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: зб. наук. праць. Вип. 6*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. С. 141–149.

Лукьянов Б. Г. В мире эстетики : Кн. для учащихся старших классов. Москва: Просвещение, 1983. 192 с.

Мацяк О. М. Синтез мистецтв у прозі Ольги Кобилянської: проблема самототожності письменниці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Львів, 2006. 21 с.

Моклиця М. Від синкретизму до сецесії: філософські аспекти синтезу мистецтв. *Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: зб. наук. праць. Вип. 6*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. С. 70–75.

Рисак О. «Найперше – музика у слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 1999. 402 с.

Степанов Г. П. Взаимодействие искусств. Ленинград: Художник РСФСР, 1972. 183 с.

Тишунина Н. В. Западно-европейский символизм и проблема взаимодействия искусств: опыт интермедіального анализа. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ имени А. И. Герцена, 1998. 160 с.

Холодинська С. М. Естетико-художні особливості театру як поліфонічного виду мистецтва. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2011. Вип. 1. С. 140–146.

Холодинська С. М. Кінематограф і телебачення – «поліфонічні» види мистецтва (естетико-художні особливості). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2012. Вип. 4. С. 96–102.

Електронний ресурс

Гончаров Г. М., Червона С. П. Етика та Естетика : навчальний посібник. Харків: ФОП Панов А.М., 2021. 184с. URL: <http://repo.khdafk.kh.ua/bitstream/123456789/1345/1/ЕТИКА%20та%20ЕСТЕТИКА%20Навчальний%20Посібник.pdf>

Естетика : навчальний посібник для педагогів / за ред. Т. І. Андрущенко. Київ: МП Леся, 2014. 613 с. URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Posibnik.pdf>

Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с. URL: <https://studfile.net/preview/5186943/>

Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf

Етика. Естетика : навчальний посібник / за ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 432 с. URL: http://diplom-vkarmane.org.ua/media/diplom/files/pages/panchenko_v_i_red_etika_estetika.pdf

Етика та естетика : навчальний посібник / за ред. В. Л. Петрушенка. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с. URL: <http://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Etyka-ta-estetyka.pdf>

Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за ред. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/551/1/етика%20та%20естетика%202018.pdf>

Івасюк К. Трансформація феномену «синтез мистецтв» в ході історичного розвитку. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/519>

Колчак Н. Що таке синтез мистецтв – визначення, особливості та цікаві факти. URL: <https://druzy.com.ua/sho-take-sintez-mistectv-viznachennia-osoblivosti-ta-cikavi-fakti/>

Пустовит А. В. Этика и эстетика: Наследие Запада. История красоты и добра : учеб. пособие. Киев: МАУП, 2006. 680 с. URL: <http://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/5512db8b-ad5f-437a-af78-bf372b2be1f4.pdf>

Утюж І. Г., Спиця Н. В., Мегрелішвілі М. О. Етика та естетика : навчальний посібник для семінарських занять та самостійної роботи студентів фармацевтичних факультетів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. 81 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/10222/1/Н%20посібник%20ЕЕ%2028.01.2019.pdf>

Project Gutenberg's The Principles Of Aesthetics, by Dewitt H. Parker. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/6366>

Питання для самоконтролю

1. Дія яких важливих принципів споріднює різні синтетичні мистецтва?
2. Як доречно визначити поняття «синтез мистецтв»? Які процеси та явища воно позначає?
3. Що являє собою такий психологічний феномен, як синестезія? Як синестезія пов'язана з синтезом мистецтв?
4. Охарактеризуйте дію певного художнього синтезу на людину. Як можна оптимізувати цю дію?
5. Наведіть приклади синтезу мистецтв у світських та релігійних культурах. Проаналізуйте ці приклади та виділіть фундаментальні принципи такого синтезу.
6. Чи можна вести мову про домінування якогось мистецтва в межах конкретного художнього синтезу?
7. Яке мистецтво домінує в тому художньому синтезі, про який веде мову священник-філософ П. Флоренський?
8. Як розвивався та розвивається феномен взаємодії різних мистецтв в історії культури? Що можна сказати про перспективи такого розвитку?

Теми для дискусії

1. Наскільки самостійними / автономними постають всі компоненти конкретного художнього синтезу. Чи не відбувається повне «злиття» цих компонентів у якесь єдине мистецтво?
2. Чи можливий синтез мистецтв без домінації якоїсь із його складових?
3. Чи можливий синтез *усіх* мистецтв, що за усталеною традицією відносяться до низки красних / витончених? Як можна назвати результат такого масштабного художнього синтезу?

Теми рефератів та наукових доповідей

1. Взаємодія архітектури з різними мистецтвами.
2. Література та музика: способи взаємодії.
3. Синтез мистецтв як чинник релаксації.
4. Дидактичний потенціал художнього синтезу.
5. Психологічна інтерпретація феномену синестезії.
6. Синтез мистецтв у музеї.
7. Взаємодія між різними синтезами мистецтв.

САМОСТІЙНА РОБОТА ДО ТЕМИ № 4

Дослідницькі завдання для самостійної роботи

1. Завершити заповнення власного словника термінів з естетики історії (наприкінці навчального семестру в ньому повинні бути визначення не менше 50 термінів);

2. Робота з науковим дослідженням:

а) самостійно ознайомитися зі статтею А. Царенка, присвяченою богослужбовому художньому синтезу (Див.: Царенок А. В. Літургійний синтез мистецтв у візантійській релігійній культурі. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 120 (5). С. 181–186);

б) законспектувати основні ідеї праці;

в) наприкінці навчального семестру продемонструвати конспект (разом із іншими виконаними самостійними роботами) викладачу, який перевіряє й оцінює підготовлені студентами матеріали, за необхідності задаючи уточнювальні запитання.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ №4

(виконуються студентом
в разі необхідності отримання додаткових балів)

1. Підготовка відеопрезентації (може принести студенту до 10 балів):

а) самостійно знайти в історії світової культури яскраві приклади синтезу мистецтв;

б) підготувати відеопрезентацію (тривалість 7–10 хвилин), яка розповідає про цей синтез (використати знайдену інформацію, відео- та аудіоматеріали, світлини митців, зображення тих чи тих витворів мистецтва та ін.);

в) продемонструвати відеопрезентацію студентській аудиторії та / чи викладачу, супроводжуючи показ власним коментарем, та відповісти на можливі питання глядачів.

2. Написання есе:

До останнього (підсумкового) практичного заняття написати есе (обсяг 2–3 сторінки), присвячене феномену художнього синтезу. У творі обов'язково слід:

- узагальнити отримані знання про синтез мистецтв, про його специфічні риси та призначення;
- навести та проаналізувати конкретні приклади такого синтезу;
- висловити власну думку щодо естетичного, дидактичного та суспільного-перетворюючого потенціалу синтезу та можливих перспектив розвитку традиції взаємодії різних мистецтв.

Критерії успішності студентського есе:

- належний обсяг (2–3 сторінки – до 6 тисяч друкованих знаків із пробілами);
- вияв самостійності студента у роздумах та у висновках;
- наявність послідовності у розвитку думки та її достатньої обґрунтованості;
- наявність базових понять навчального курсу (не менше 5), доречно використаних студентом;
- наявність чітких висновків наприкінці твору.

Викладач має ознайомитися з есе, оцінити цей твір та здійснити його стислий аналіз, а також висловити свої враження від прочитаного, спілкуючись із студентами під час екзаменаційної консультації.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10 (2 години)

ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ

■ **Мета:**

- здійснити контрольну перевірку знань, набутих здобувачами вищої освіти протягом навчального семестру;
- закріпити студентські знання з естетики, сприяти їх систематизації;
- розвинути вміння здобувачів освіти логічно мислити та послуговуватися власною ерудицією;
- розвинути вміння студентів працювати разом, в одній команді задля вирішення різних пізнавальних завдань та розв'язання теоретичних проблем;
- сприяти розвитку ораторської майстерності студентів, їхньому вмінню зважати на етику й етикет наукового спілкування та командних змагань.

■■■➔ **План**

1. Перевірка ведення конспекту лекцій та виконання завдань, винесених на самостійне опрацювання (може бути також здійснена під час екзаменаційної консультації).

Викладач, спілкуючись із кожним здобувачем освіти окремо, перевіряє й оцінює:

- підготовлений здобувачем освіти протягом навчального семестру *конспект лекцій* (може принести студенту чи студентці до 5 балів);

- підготовлений ним/нею власний *словник естетичних термінів* (в ньому повинні бути визначення не менше 50 термінів) (може принести здобувачу освіти до 5 балів);

- підготовлені протягом навчального семестру *конспекти винесених на самостійне опрацювання додаткових питань* до тем лекцій та практичних занять (може принести здобувачу освіти до 15 балів).

За необхідності викладач не обмежується простим переглядом словника та конспектів, але вдається до усного опитування студентів, перевіряючи, наскільки вони розуміють значення тих чи тих категорій та понять естетики, сутність певних філософсько-естетичних ідей тощо.

2. Написання підсумкової контрольної роботи з естетики
(може принести здобувачу освіти до 10 балів).

3. Проведення інтелектуального змагання з володіння знаннями з естетики

Викладач (чи його асистент) розділяє студентську групу на 2–3 команди та починає задавати всім командам одночасно питання (з підготовленого заздалегідь переліку питань із естетики). Протягом 1 (однієї) хвилини команди, обговорюючи питання (без послуговування допоміжними матеріалами, як-от конспектами, словниками тощо), мають знайти вірну відповідь на нього, а потім записати її на спеціальному аркуші, що здається викладачеві (чи його асистенту). Викладач оцінює відповідь та оголошує, яка команда впоралася із поставленим завданням. Аркуш для запису відповідей повертається команді: відбувається перехід до розгляду нового питання.

Бажано, щоб 1–2 питання для своїх суперників підготувала кожна команда (при цьому вітаються доречні й цікаві питання з використанням витворів мистецтва, відео- чи аудіоматеріалів та ін.).

Після 10 (десяти) – 15 (п'ятнадцяти) раундів, під час кожного з яких команди шукали відповідь на 1 (одне) питання, викладач підбиває підсумок змагання й оголошує команду-переможницю. (Вельми доцільно, щоб за змаганням спостерігали запрошені на заняття гості, – наприклад, колеги викладача, фахівці з естетики, культурології або мистецтвознавства, митці. Ці гості за бажанням можуть стати членами журі, брати участь у визначенні переможців та, звісно, задавати командам свої питання).

Учасники та учасниці команди-переможниці отримують максимальний бал за практичне заняття (4 (чотири) бали). Інші учасники та учасниці інтелектуального змагання отримують менші бали в залежності від того, з якою кількістю питань та наскільки успішно вони змогли впоратися.

Учасників та учасниць, які виявили особливу конструктивну активність, вражаючий інтелектуальний хист та володіння вивченим матеріалом, доцільно винагородити певним заохочувальним бонусом (додатковими балами, кількість яких визначається членами журі).

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ КУРСУ «ЕСТЕТИКА»

ОПИС ПРЕДМЕТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс: підготовка бакалаврів	Напрям, спеціальність, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS: 5	Спеціальність 033 Філософія	Рік підготовки: 2
Модулів: 2	освітньо- кваліфікаційного рівня	Семестр: 2 (4)
Змістовних модулів: 4	<i>бакалавр</i>	Лекції (<i>теоретична підготовка</i>): 20 год.
Загальна кількість годин: 150		Практичні: 20 год.
Тижневих годин: 6		Самостійна робота: 110 год.
		Вид контролю: <i>екзамен</i>

■ **Мета:**

– усвідомлення студентами теоретичного потенціалу естетики як філософської науки, їх ознайомлення з найвідомішими вітчизняними та зарубіжними естетичними концепціями давнини й сьогодення, а також зі способами філософсько-естетичної інтерпретації мистецтва.

■■■➔ **Завдання**

– допомогти майбутнім фахівцям у сфері філософії осягнути сутність естетики як загальної теорії людської чуттєвості та художньо-творчих звершень;

- сприяти посиленню загальної гуманітарної підготовки майбутніх філософів;

- сприяти розвитку ерудиції, інтелектуальної й риторичної культури здобувачів освіти (зокрема, їхнього вміння займатися постановкою теоретичних питань, вміння логічно мислити, адекватно висловлювати власні думки та брати участь у наукових диспутах);

- розвиток естетичної свідомості студентів та студенток, їх володіння понятійно-категоріальним тезаурусом естетики, вміння використовувати найкращі надбання естетичної науки в царині своєї професійної діяльності, здатності здійснювати наукові дослідження та виступати в якості художніх критиків.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ Теми	Тема	Кількість годин				
		Лекції	Семінари	Самостійна робота	Форми контролю	Максималь на кількість балів
Модуль I						
Змістовний модуль I. Естетика як галузь філософії						
1	Вступ до вивчення естетики	4	-	5	Перевірка конспектів лекцій та самостійної роботи (наприкінці семестру)	1/1
2	Феномен естетичної свідомості	-	4	5	Перевірка роботи на семінарі. Перевірка словника (наприкінці семестру). Перевірка конспекту самостійної роботи (наприкінці семестру).	8 1 2
3	Категорії естетичного дискурсу	-	6	10	Перевірка роботи на семінарі. Перевірка словника (наприкінці семестру). Перевірка конспекту самостійної роботи (наприкінці семестру)	12 1,5 1
	Всього:	4	10	20	-	27,5

№ Теми	Тема	Кількість годин				
		Лекції	Семинари	Самостійна робота	Форми контролю	Максималь на кількість балів
Змістовний модуль II. Історія світової естетичної думки						
4	Естетичні вчення Давнього Сходу	2	-	5	Перевірка конспектів лекцій та самостійної роботи (наприкінці семестру)	0,5/1
5	Естетичні ідеї мислителів Античності та Середньовіччя	4	-	10	Перевірка конспектів лекцій та самостійної роботи (наприкінці семестру)	1/1
6	Естетика епох Модерну та Постмодерну	4	-	20	Перевірка конспектів лекцій та самостійної роботи (наприкінці семестру)	1/2
	Всього:	10	-	35		6,5
Модуль II Змістовний модуль III. Історія української естетичної думки						
7	Естетичні традиції Київської Русі та Гетьманщини	2	-	5	Перевірка конспектів лекцій та самостійної роботи (наприкінці семестру)	0,5/1
8	Естетичні пошуки українських мислителів та митців 19 - початку 20 ст.	2	-	10	Перевірка конспектів лекцій та самостійної роботи (наприкінці семестру)	0,5/1
9	Українська естетична думка 20 - початку 21 ст.	2	-	-	Перевірка конспекту лекцій (наприкінці семестру)	0,5
	Всього:	6	-	15	-	3,5
Змістовний модуль IV. Філософське осмислення мистецтва						
10	Мистецтво як предмет естетичного дискурсу	-	6	35	Перевірка роботи на семінарі. Перевірка словника (наприкінці семестру). Перевірка конспекту самостійної роботи (наприкінці семестру)	12 2 4

№ Теми	Тема	Кількість годин				
		Лекції	Семинари	Самостійна робота	Форми контролю	Максимальна кількість балів
11	Феномен синтезу мистецтв	-	2	5	Перевірка роботи на семінарі. Перевірка словника (наприкінці семестру). Перевірка конспекту самостійної роботи (наприкінці семестру)	4 0,5 1
12	Підсумкове заняття	-	2	-	Участь у інтелектуальному змаганні з естетики	4
Всього:		-	10	40	-	27,5
Форми модульного контролю: підсумкове тестове завдання – до 10 балів						
Всього:		20	20	110	-	75

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ

Модулі	Модуль 1 (балів)	Модуль 2 (балів)	Модуль 3 (балів)	Модуль 4 (балів)	Разом (балів)
Вид роботи					
Лекції	1	2,5	1,5	-	5
Практичні	20	-	-	20	40
Самостійна робота	6,5	4	2	7,5	20
Підсумковий контроль					10
Семестровий контроль	Екзамен				До 25
Разом					100

Шкала оцінювання:

- 90–100 балів – відмінно (A);
- 83–89 балів – дуже добре (B);
- 75–82 балів – добре (C);
- 68–74 балів – задовільно (D);
- 60–67 балів – достатньо (E);
- 35–59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX);
- 1–34 балів – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, НАВИЧОК ТА УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Передбачено, що упродовж навчального семестру студент зможе набрати за різними видами робіт до 75 балів, а на екзамені – до 25 балів.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекцій, практичних занять та (в разі необхідності) під час екзаменаційної консультації.

Конспекти лекцій перевіряються викладачем наприкінці навчального семестру (на останньому семінарському занятті або під час екзаменаційної консультації). Перевіряючи конспект, викладач звертає увагу на:

– наявність у студента / студентки конспекту всіх (десяти) лекцій;

– загальний обсяг конспекту (цей обсяг має в цілому відповідати обсягу матеріалу, що його мали можливість засвоювати студенти на лекційних заняттях, – не менше 20–25 сторінок рукописного тексту);

– якість конспекту (наявність у ньому основ змісту кожної теми, що розкривалася на лекції, наявність основних понять, які згадувалися викладачем, а також вигляд обкладинки та сторінок рукописного конспекту, акуратність заповнення зошиту).

Під час проведення лекційних занять викладач здійснює поточний контроль, беручи до уваги сумлінність студентів, їхню дисциплінованість, старанність, рівень активності: лектор задає їм звичайні та проблемні питання з теми, перевіряє їхні знання з інших тем та раніше вивчених дисциплін, запрошує до обговорення певних теоретичних проблем, заохочує гідний спільний філософський пошук істини, а також (у разі необхідності) може запропонувати студентам розв'язати тестові завдання чи написати контрольну роботу.

За конспект, належно підготовлений протягом одного лекційного заняття, студент / студентка отримує 0,5 бала. Відповідно, за конспект усіх лекцій викладач може виставити до 5 балів. (Безперечно, ця оцінка може бути знижена в разі невідповідності конспекту означеним вище критеріям).

Відсутнім на лекційному занятті студентам рекомендується вчасно (до екзаменаційної консультації) переписати конспект у своїх одногрупників.

На *практичних заняттях (семінарах)* викладач перевіряє рівень знань студентів, їхні вміння працювати з навчальними посібниками, науковою й науково-популярною літературою та першоджерелами, осмислювати та засвоювати прочитаний матеріал, виступати перед слухацькою аудиторією, робити власні висновки, формулювати проблемні питання з тем, які вивчаються, брати достойну участь у філософських дискусіях, готувати та коментувати відеопрезентації тощо. Найвища оцінка за одне практичне заняття складає до чотирьох (4) балів. Таким чином, за всі семінари, що мають відбутися протягом навчального семестру, студенти можуть отримати до сорока (40) балів.

Окрім того, студенти мають вивчати низку питань, які традиційно виносяться на *самостійне опрацювання*. При цьому студент / студентка повинні обов'язково зважати на методичні рекомендації розробника курсу, що допоможе їм як зекономити свій час та зусилля, так і виконати відповідні завдання на більш-менш високому професійному рівні. В межах самостійної підготовки студенти вивчають першоджерела та наукові праці, працюють над створенням власного словника термінів із естетики (за необхідності готують реферати). Викладач оцінює успішність самостійного виконання студентами різних завдань, перевіряючи підготовлені ними матеріали, вдаючись до усного опитування

майбутніх філософів. Максимальна кількість балів, які, як передбачається, може отримати студент / студентка за виконання самостійної роботи, складає двадцять (20) балів (п'ять (5) балів за підготовлений словник термінів із естетики та п'ятнадцять (15) балів за конспект першоджерел і наукових студій, а також за володіння відповідним матеріалом).

Індивідуальні завдання передбачені для студентів, які з певних причин не спромоглися набрати бажану ними або необхідну для допуску до іспиту кількість балів. Водночас вони можуть зацікавити й тих студентів, які виявляють інтерес до посиленої науково-дослідницької роботи. Гідне виконання студентами таких завдань допоможе їм як набрати більшу кількість балів, так і більш результативно реалізувати свій науковий потенціал, виступаючи на конференціях, присвячених філософським питанням, готуючи тези своїх виступів та статті до різних видань, беручи участь у наукових олімпіадах. Безумовно, в цих випадках студент здобуває додаткові («бонусні») бали й пізніше може бути звільнений викладачем від обов'язкового розв'язання завдань підсумкового тесту чи навіть від складання іспиту з естетики, отримуючи високу екзаменаційну оцінку автоматичн

**ПИТАННЯ
ДО ПІДСУМКОВОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
З ЕСТЕТИКИ**

1. Термін «естетика» було введено до наукового вжитку:
- а) Г. В. Ляйбніцем;
  - б) Х. Вольфом;
  - в) А. Г. Баумгартеном;
  - г) Ф. Х. Баумейстером.
2. За А. Г. Баумгартеном, в якості окремої галузі знань естетика мала виступити «молодшою сестрою»:
- а) етики;
  - б) логіки;
  - в) філософії історії;
  - г) онтології.
3. Хто з філософів визначив естетику як «науку про досконалість та цілісність буття, а отже, найбільш універсальну з наук»?
- а) Б. Кроче;
  - б) А. Канарський;
  - в) А. Гулига;
  - г) В. Бичков.
4. Що саме В. Белінський називав «естетикою, яка рухається»?
- а) критику;
  - б) рецепцію;
  - в) художнє сприйняття;
  - г) експресію.
5. Хто саме свого часу висловився про естетиків як про «хірургів прекрасного»?
- а) Г. В. Ф. Гегель;
  - б) О. Лосєв;
  - в) Т. Шевченко;
  - г) В. Татаркевич.

6. Який із цих висновків належить досліднику К. Валентайну:
- а) «Немає якоїсь єдиної емоції для кваліфікації її як естетичної»;
  - б) «Існувати – означає бути сприйнятним»;
  - в) «Немає нічого в інтелекті, чого не було б у відчуттях»;
  - г) «Естетика – це перша філософія».

7. Модифікацією якої естетичною категорії прийнято вважати категорію «героїчне»:

- а) прекрасне;
- б) трагічне;
- в) естетичне;
- г) піднесене.

8. З погляду А. Канарського, «естетичне» доцільно інтерпретувати як:

- а) не-логічне;
- б) не-байдуже;
- в) не-помітне;
- г) не-забутнє.

9. Оберіть прізвище філософа, який пропонує розглядати естетичне як «естетосферу»:

- а) С. Василенко;
- б) В. Вернадський;
- в) Т. де Шарден;
- г) Л. Столович.

10. В якому із платонівських діалогів ми зустрічаємось із ученням про тріаду «істина – добро – краса»:

- а) «Бенкет»;
- б) «Гіппій більший»;
- в) «Філеб»;
- г) «Іон».

11. За Конфуцієм, освіту треба завершувати, звертаючись до:

- а) поезії;
- б) живопису;
- в) каліграфії;
- г) музики.

12. У якій із праць Аристотеля ми знаходимо хрестоматійну й важкозрозумілу для естетиків ідею про катарсичну дію трагедії?

- а) «Риторика»;
- б) «Поетика»;
- в) «Друга аналітика»;
- г) «Велика етика».

13. Хто з мислителів Середньовіччя повчав, що подвижник, який духовно очистився та піднісся над низьким і земним, «знайде те, що єдине є гідним бажання, зробиться і сам прекрасним, наблизившись до краси, і перебуваючи в ній, стане чистим і світловидним через спілкування з істинним світлом»?

- а) Петро Абеляр;
- б) Гуго Сен-Вікторський;
- в) Августин Аврелій;
- г) Григорій Нисський.

14. З погляду Леонардо да Вінчі, мистецтво живопису є філософією, позаяк:

- а) «філософія трактує про рух, що збільшується та зменшується»;
- б) «філософія бажає прекрасного»;
- в) «філософія є інтелектуальним живописом»;
- г) «філософія насолоджує та розчулює».

15. Яка із праць І. Канта присвячена насамперед естетичній проблематиці?

- а) «Критика чистого розуму»;
- б) «Критика практичного розуму»;
- в) «Критика здатності судження»;
- г) «Критика людської чуттєвості».

16. На який термін Г. В. Ф. Гегель пропонує замінити термін «естетика»?

- а) «філософія краси»;
- б) «філософія почуттів»;
- в) «філософія смаку»;
- г) «філософія мистецтва».

17. Скільки періодів в історії мистецтва виділяє Г. В. Ф. Гегель?

- а) вісім;
- б) три;
- в) п'ять;
- г) дев'ять.

18. Із наведених нижче триад оберіть так звану тріаду видатного теоретика архітектури Вітрувія.

- а) «Висота, масштабність, пишнота»;
- б) «Швидкість, конструктивність, декор»;
- в) «Міцність, користь, краса»;
- г) «Затишність, зручність, епатаж».

19. Яке з перелічених витончених мистецтв відоме ще й під назвою «пластика»?

- а) архітектура;
- б) скульптура;
- в) графіка;
- г) музика.

20. Який мислитель є автором дослідження «Храмове дійство як синтез мистецтв»?

- а) Г. Флоровський;
- б) В. Зеньковський;
- в) С. Булгаков;
- г) П. Флоренський.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ З ЕСТЕТИКИ

Питання до I-го змістовного модулю

1. Естетика як філософська наука: сутність, структура, функції.
2. «Передестетика» Г. В. Ляйбніца та «Естетика» А. Г. Баумгартена.
3. Варіанти визначення терміну «естетика» (дефініції А. Г. Баумгартена, Б. Кроче, О. Лосєва, Л. Левчук, В. Личковаха та ін.).
4. Імпресія та експресія. Естетика як вражаюча та виразна дійсність.
5. Естетика та інші науки (логіка, філософія культури, етика, аксіологія, психологія, культурологія, мистецтвознавство та теологія).
6. Митець та філософсько-естетичний дискурс. Художня критика.
7. Естетичний вимір людської свідомості, його структура.
8. Естетичне почуття. Сприйняття чуттєвої дійсності та емоційна реакція.
9. Естетичний смак та чинники його розвитку.
10. Естетичні ідеали особистості. Ідея калокагатії. Естетичні й художні ідеали.
11. Естетичні уявлення та фактори їх розвитку.
12. Понятійно-категоріальний апарат (тезаурус) естетики: загальний огляд.
13. Поняття міри й гармонії. «Золота середина» у художній реальності.
14. Категорія «естетичне»: проблема визначення й застосування.
15. Історія використання понять «краса» й «прекрасне».
16. Категорія «потворне». Проблема естетизації потворного.
17. Категорія «піднесене»: сенс та історія використання поняття.
18. «Героїчне» як модифікація «піднесеного».
19. «Піднесене» та «Сакральне».
20. «Низьке» як антипод «піднесеного». «Вульгарне» і «профанне». Небезпека вульгаризації культури.
21. Категорії «трагічне» та «комічне». Різновиди «комічного» (гумор, іронія, сатира, сарказм).
22. Поняття «катарсис»: варіанти тлумачення.
23. Категорія «поетичне». Творчість та художня творчість.

Питання до II-го змістовного модулю

1. Естетична думка Давньої Індії. «Натьяшастра» та «Абхінавабхараті».
2. Естетична думка Давньої Індії. Буддизм. Вплив буддизму на естетичні теорії та мистецтво країн Стародавнього Сходу (Індія, Китай, Японія та ін.).
3. Естетична думка Давнього Китаю. «Ши Цзін». Теорія естетичного виховання Конфуція.
4. Естетична думка Давнього Китаю. Зв'язок естетичних і етичних ідей у роздумах Сюнь-цзи.
5. Естетична думка давнього Китаю. Естетика даосизму: проповідь принципу «цзижань».
6. Естетична думка Давнього Китаю. Антиестетизм фа-цзя (школи легістів).
7. Естетичні акценти в античній міфології. Естетична складова давньогрецьких епосів «Іліада» й «Одіссея».
8. Уявлення про гармонію у Всесвіті мислителів-досократиків (Піфагор, Геракліт, Емпедокл).
9. Роздуми Сократа про прекрасне та про художню творчість.
10. Вчення про «світ ейдосів» та «світ речей» як основа естетики Платона. Мистецтво в «ідеальній державі».
11. Естетична доктрина Аристотеля (книги «Риторика», «Поетика», «Політика» тощо). Поняття «катарсис» у роздумах про античну трагедію. Аристотель про естетичне виховання.
12. Естетика неоплатонізму.
13. Значення ідей античних мислителів Вітрувія («Десять книг про архітектуру»), Калістрата («Опис статуй») та Плутарха («Застільні бесіди») для розвитку художньої культури.
14. Християнська теологічна естетика (теоестетика) доби Середньовіччя.
15. Патристичне вчення християнського Сходу про Найвищу Красу та прекрасне у створеній дійсності (свв. Василій Великий, Григорій Богослов, Іоанн Златоуст, Григорій Ниський, Григорій Палама). Аскетика й естетика.
16. Теологічна інтерпретація художньої творчості. Апологія іконопису. (свв. Никифор Константинопольський, Іоанн Дамаскін, Феодор Студит).
17. Патристична естетика християнського Заходу. Естетичні ідеї Августина Блаженного («Сповідь», «Про місто Боже»).

18. Естетична думка в контексті схоластики. Естетичні ідеї Гуго Сен-Вікторського, Петра Абеляра, Бернарда Клервоського й Томи Аквінського.

19. Естетичні ідеї мислителів арабо-мусульманського світу (Ібн Хазм, Ібн Сіна, Омар Хайям, Ібн Рушд, аль-Фарабі). Естетичні норми ісламу.

20. Естетичні ідеї мислителів-митців доби Ренесансу (Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонарроті, Альбрехт Дюрер та ін.).

21. Художні реалії Нового часу. Бароко та класицизм. Теоретик класицизму Н. Буало («Мистецтво поетичне»).

22. Компаративний аналіз мистецтв Г. Е. Лессінга («Лаокоон, або про межі живопису та поезії»).

23. Естетичні акценти у творах Ф. Бекона, Е. Б. де Кондільяка, Ш. Л. де Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, М. В. Ломоносова та ін.

24. Розвиток концепції «красних мистецтв». Класифікатори мистецтв Ф. Блондель та Ш. Батте.

25. Філософсько-естетичні студії А. Г. Баумгартена.

26. Естетичні ідеї представників «німецької класичної філософії». «Критика здатності судження» І. Канта.

27. Естетичні ідеї представників «німецької класичної філософії». Філософія мистецтва Г. В. Ф. Гегеля.

28. Естетична складова вчень А. Шопенгавера, Ф. Ніцше та А. Бергсона.

29. Марксистська естетика.

30. Фрейдистська та неофрейдистська інтерпретація художньої культури.

31. Естетика прагматизму.

32. Естетичні ідеї екзистенціалістів (А. Камю, Ж.-П. Сартр, С. Кіркегор та ін.).

33. Розвиток некласичної парадигми мистецтва. Авангардизм та постмодернізм.

34. Вчення про «дегуманізацію мистецтва» Х. Ортеги-і-Гассета.

35. Р. Барт про «смерть автора». Ідеї Ж. Дерріда та феномен деконструктивізму.

36. Естетика неотомізму.

37. Естетичні ідеї представників руської релігійної філософії (о. П. Флоренський, о. С. Булгаков, М. Бердяєв та ін.). Аскетика як естетика.

Питання до III-го змістовного модулю

1. Естетична складова слов'янської міфології. Уявлення давніх русичів про прекрасне у світі.

2. Візантійські джерела естетичної думки Київської Русі.

3. Естетичні ідеї у творах давньоруської літератури («Слово про Закон та Благодать» митрополита Іларіона, «Повість врем'яних літ», проповіді св. Кирила Турівського, «Ходіння ігумена Даниїла», «Слово о полку Ігоревім», «Києво-Печерський патерик»).

4. Релігійно-естетичне підґрунття мистецьких традицій Київської Русі.

5. Феномен українського бароко. Мистецькі традиції Гетьманщини.

6. Теоретична розробка естетичних проблем у студіях професорів Києво-Могилянської академії (Митрофана (Довгалевського), Стефана (Яворського), Феофана (Прокоповича) та св. Георгія (Кониського) та ін.).

7. Естетичні ідеї репрезентантів Чернігівського літературно-філософського кола кінця 17–18 ст. (Лазаря (Барановича), Іоанікія (Гаятовського), св. Димитрія (Туптала), св. Іоанна (Максимовича) та ін.).

8. Естетичні погляди Г. Сковороди.

9. Естетичні акценти у літературній спадщині М. Гоголя («Вечори на хуторі поблизу Диканьки», «Петербурзькі повісті», «Ревізор», «Обрані місця з листування з друзями» та ін.).

10. Естетичні ідеї у творах Т. Шевченка («Кобзар», «Щоденник», повісті «Художник», «Музикант», «Прогулянка з задоволенням і не без моралі» тощо).

11. Естетичні погляди П. Куліша.

12. Концепція художнього реалізму М. Драгоманова. Естетична проблема народності літератури.

13. Естетика І. Франка («З секретів поетичної творчості»).

14. Естетичні ідеї репрезентантів Львівсько-Варшавської школи К. Твардовського (С. Балея, С. Олексюка та ін.).

15. Український естетичний дискурс радянської доби (В. Юринець, В. Кудін, А. Канарський та ін.).

16. Теоретики українського авангардизму: В. Кандинський, О. Богомазов, К. Малевич.

17. Естетика соцреалізму. О. Довженко про прекрасне, художню творчість та шлях митця.

18. Естетичні позиції українських митців-«шістдесятників».

19. Українська естетика кінця ХХ – початку ХХІ століття. Наукові студії Л. Левчук, В. Панченко, В. Личковаха, В. Малахова,

Р. Шульги, І. Бондаревської, О. Павлової, С. Стоян, О. Поліщук, В. Головей та ін.

20. Естетичні ідеї представників української діаспори (Ю. Косача, Ю. Луцького, Ю. Шевельова (Юрія Шереха)).

21. Українські дослідники постмодернізму в мистецтві (В. Личковах, Г. Меднікова, О. Петрова та ін.).

Питання до IV-го змістовного модулю

1. Історія поняття «мистецтво». Уявлення про «красні мистецтва».
2. Імітативна концепція сутності мистецтва. Спроби заперечення художньої творчості як «мімезису» (імітації).

3. Теорії походження художньої культури (теорія гри та розваг, теорія надлишкової енергії, психофізіологічна теорія, «магічна» теорія, прагматична теорія, символічна теорія, трудова теорія, релігійні теорії та ін.).

4. Функціональний аналіз художньої творчості.

5. Створення художнього образу. Естетична проблема форми та змісту художнього твору.

6. Мистецтво та наука.

7. Мистецтво та філософія.

8. Мистецтво та політика.

9. Мистецтво та мораль.

10. Мистецтво та релігійні традиції. Релігійне мистецтво. Церковне мистецтво.

11. Концепція «мистецтва заради мистецтва»: обґрунтування та критика.

12. Класифікація мистецтв: історія та сьогодення.

13. Архітектура як мистецтво будівництва. Історія архітектурних стилів: загальний огляд.

14. Живопис (малярство). Жанри живопису.

15. Графіка. Різновиди графіки.

16. Скульптура (пластика). Різновиди скульптури.

17. Література як мистецтво слова. Жанри літератури.

18. Музика. Жанри музичного мистецтва.

19. Хореографія. Художній феномен балету.

20. Театр як синтетичний вид мистецтва. Різновиди театру.

21. Кінематограф: специфіка та жанри. Телебачення.

22. Медіа-мистецтво, цифрове мистецтво й віртуальне мистецтво.

23. Різновиди декоративно-ужиткового мистецтва.

24. Дизайн як предмет естетики.

25. Феномен синтезу мистецтв.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ІЗ ЕСТЕТИКИ¹

А

Апперцепція (від лат. *ad* – «до» та *perceptio* – «сприймання») – сприйняття особистістю певної реальності, що визначається вже набутим нею досвідом – сукупністю попередніх чуттєвих та емоційних вражень, логічних висновків, знань, особистих переконань, уже ствердженими рисами її світогляду та характеру.

Архітектура (від грец. *αρχιτέκτων* – «головний будівничий»; *αρχιτεκτονική* – «будівництво») – мистецтво будування, зведення споруд різного призначення, які «мають як функціональні, технічні якості (зручність, користь, міцність, економічність), так і естетичні якості (*краса, художній образ, певний ідейний зміст*)» (О. Петрушенко).

Б

Балет (від італ. *ballare* – «танцювати») – різновид художнього синтезу, співдія виразних засобів театрального мистецтва, *музики та хореографії*.

Батальний жанр (від франц. *bataille* – «битва») – жанр мистецтва (наприклад, образотворчого, музичного чи літературного), у творах якого ми знаходимо зображення певних воєнних подій, битв та звершень воїнів – від видатних полководців до рядових солдат чи матросів.

---

¹ Працюючи над укладанням термінологічного словника розробник, зокрема, скористався матеріалами відкритих джерел, а також наступними дослідженнями: Словником української мови в 11 томах («СУМ-11»); Безвершук Ж. О. Історія культури в термінах і назвах: Словник-довідник. Київ: Вища школа, 2003. 399 с.; Петрушенко О. П. «Словник з естетики». Львів: «Магнолія-2006», 2009. 353 с.; Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Гром'як та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.

Веселе – естетична категорія, що використовується для позначення тих подій або явищ, які здатні викликати радість, бадьорість, посмішку, сміх чи насмішку.

Відчуття – 1) здатність суб'єкта пізнання сприймати й відображати у своїй свідомості зовнішню та внутрішню дійсність; 2) результат такого відображення; 3) певний психоемоційний стан, спричинений якимись враженнями, переживаннями (наприклад, відчуття страху, невпевненості, радощів); 4) передчуття чогось.

Гармонія (від грец. ἁρμονία – «зв'язок», «лад», «співрозмірність») – злагодженість між частинами якогось цілого (наприклад, філософської системи чи художнього твору) або у взаємодії між різними особами чи предметами дійсності.

Геніальність (від лат. genius – «дух») – особливо визначний хист особистості, її здатність до вражаючих звершень у тій чи іншій сфері, зокрема, у сфері *мистецтва*.

Героїчне (від грец. ἥρως – «славетна людина») – етична та естетична категорія, що, виступаючи модифікацією категорії *піднесеного*, позначає певні вражаючі своїм значенням звершення, які вимагають великих зусиль, сміливості та жертвовності. Безперечно, «не будь-який прояв особистої мужності можна назвати героїзмом: таким є лише той вчинок, що керується благородною метою» (О. Петрушенко).

Графіка (від грец. γράφικὸς – «письмовий», походить від γράφω – «писати») – «вид образотворчого мистецтва, в котрому основним засобом відображення дійсності є однотонний рисунок (лінія, штрих, плями, світлотінь)» (О. Петрушенко).

Гумор (від англ. humo(u)r – «настрій», «норов», «темперамент», «схильність») – здатність бачити й переживати суперечливість певного об'єкту сприйняття, «який викликає одночасно і серйозні, і смішні елементи сприйняття, але при цьому переважає позитивний аспект смішного» (О. Петрушенко); особливий різновид *комічного*.

Дизайн (від англ. design – «проекувати», «креслити», «проект», «план», «малюнок») – «художньо-конструкторська творчість, мета якої – естетичне формування предметно-просторового середовища перебування людини» (Ж. Безвершук).

Драма (від грец. δράμα – «дія», «дійство») – один із трьох фундаментальних жанрів художньої літератури (поруч із епосом та лірикою), що його призначені, головним чином, для інсценування твори характеризуються зображенням дійсності у формі дії та наявністю серйозного, сумного чи сміхотворного «зіткнення, конфлікту характерів» (Ж. Безвершук).

Драматичне (від грец. δράμα – «дія», «дійство») – естетична категорія, що позначає певну конфліктну напруженість, вражаючий розвиток якогось протистояння у творі мистецтва чи в реальності.

Драматургія (від грец. δραματουργία – «створення драматичних творів», «постановка драматичних творів») – 1) теоретичні засади та власне мистецтво написання та інсценування драм; 2) сюжетно-образна концепція вистави; 3) низка драматичних творів якогось письменника; драматичні твори в межах певної літературної традиції або історичної епохи.

Емоція (від франц. émotion; походить від лат. emoveo – «хвилюю», «збуджую») – 1) короткочасне переживання; 2) почуття, переживання особистості.

Епос (ёπος – «слово», «розповідь», «оповідання», «історія», «поема», «пісня») – 1) давня оповідна поезія, що висвітлює життя та вчинки реальних або міфічних осіб, дійсні чи вигадані події (як-от «Епос про Гільгамеша», «Махабхарата», «Рамаєна», «Іліада», «Одіссея», ісландські саги, билини, думи та ін.); 2) один із трьох фундаментальних жанрів літератури (поруч із драмою та лірикою), завданням якого є прозова оповідь про реальних або вигаданих осіб, їхні нориви, погляди та вчинки, про ті чи ті реальні або вигадані події.

Естетика (від грец. αἰσθητικός – «чуттєво сприйманий») – 1) «наука про чуттєве пізнання» (А. Г. Баумгартен); 2) «наука про становлення й розвиток чуттєвої культури людини» (Л. Левчук); 3) «наука вираження» та «загальна лінгвістика» (Б. Кроче); 4) наука про виразні форми буття (О. Лосєв); 5) «онтологія чуттєвості та феноменологія виразних форм» (В. Личковах); 6) «філософська наука, яка вивчає сферу естетичного ставлення людини до світу; теорія прекрасного і мистецтва» (І. Бондаревська); 7) «наука про цілісність та досконалість буття, а отже, найбільш універсальна з-поміж інших наук» (В. Бичков).

Естетична категорія – загальне поняття філософсько-естетичного дискурсу, що позначає якість сприйнятого предмета дійсності, яка викликає у суб'єкта сприйняття ті чи інші почуття. За традицією до числа Е. к. насамперед відносять такі загальні поняття, як *естетичне, прекрасне, потворне, піднесене, героїчне, нище, трагічне, комічне*.

Естетичне – 1) те, що має стосунок до *естетики*, як-от е. осмислення якогось феномену, е. бачення певної проблеми (в цьому випадку досить доречно використовувати словосполучення «філософсько-е.»); 2) одна з центральних категорій філософсько-естетичного дискурсу, трактуванню якої притаманна суттєва варіативність – від ототожнення її з *категорією «прекрасне»* до осмислення в якості поняття, що позначає дещо прикметне, вражаюче, «небайдуже» (А. Канарський).

Естетичне переживання – «емоціональний стан, що виникає у людини в процесі естетичного сприйняття оточуючої дійсності, створених людиною предметів, насамперед творів мистецтва» (О. Петрушенко). Водночас в історії філософсько-естетичних пошуків можна зустріти теоретичну позицію, за якою «немає якоїсь єдиної емоції для кваліфікації її як естетичної» (К. Валентайн). Розвиваючи цю думку, можна дійти висновку про те, що термін Е. п. не є вдалим; доречнішим буде в залежності від ситуації вживати словосполучення «переживання прекрасного», «переживання піднесеного», «переживання сумного» тощо (зрештою, будь-яке переживання можна розглядати як цілком законний предмет *естетики*, що постає наукою про чуттєво-емоційне пізнання).

Естетичне почуття – «специфічне переживання, що викликається в людині сприйняттям естетичної своєрідності оточуючої дійсності: прекрасного і потворного, піднесеного і низького, трагічного і комічного в суспільних відносинах, у поведінці людей, у мистецтві» (О. Петрушенко). Якщо розуміти під Е. п. певний емоційний стан, спричинений сприйняттям чогось прикметного, вражаючого, небайдужого, це поняття доречно вважати синонімічним щодо поняття *естетичне переживання*. З іншого боку, якщо мати на увазі спроможність *реципієнта* відчувати якісь характерні нюанси спостережуваної дійсності (красу, потворність, піднесеність, ницість та ін.), тоді термін «Е. п.» можна трактувати як «здатність судження» (І. Кант), а радше – як здатність робити більш-менш вірні оцінки, висновки за допомогою емоційного осягнення чогось, що передують оцінкам та висновкам логічним. Зрештою, якщо ми, зокрема, керуємось теоретичною позицією, за якою «немає якоїсь єдиної емоції для кваліфікації її як естетичної» (К. Валентайн), поняття «Е. п.» не виглядатиме вдалим: в залежності від ситуації його доцільно замінити на словосполучення «почуття прекрасного», «почуття потворного», «почуття піднесеного тощо» (йї узагалі, як і у випадку з переживанням, почуття будь-чого, як-от «почуття лихого», «почуття такту», «почуття справедливості», мають розцінюватися в якості предмета *естетики* як теорії чуттєво-емоційного пізнання).

Жах – емоційний стан дуже сильного переляку, переживання особливо великого страху, що охоплює людину за певних загрозливих обставин (наприклад, за часів воєн, терору), під час / після сприйняття відповідних предметів дійсності (як-от предметів, які виразно нагадують про смерть). Водночас ж. може охоплювати людину й за тих обставин, які лише видаються їй загрозливими.

Іронія (εἰρωνεία – «вдавання», «глузування», «прихований гумор») – прихована насмішка; «в мистецтві – художній засіб, що використовується автором для тонкого висміювання і засудження людських вад» (О. Петрушенко).

Карикатура (від італ. *caricatura*, від *caricare* – «перевантажувати», «перебільшувати») – твір мистецтва чи окремих художній образ, в яких підкреслюються й навіть перебільшуються певні риси людини або події з метою їх викриття, засудження та висміювання (сатирична карикатура) чи з наміром дружньо, тактовно, усвідомлюючи й відчуваючи міри дозволеного, пожартувати над якоюсь людиною, не образивши її, а зробивши їй приємно (гумористична карикатура, дружній *шарж*).

Катарсис (від грец. *κάθαρσις* – «очищення») – поняття, введене до філософсько-естетичного дискурсу з подачі Аристотеля та коментаторів його твору «Поетика», в якому йшлося про те, що трагедія здійснює «шляхом страждання і страху очищення («κάθαρσις») подібних афектів». Існують різні варіанти тлумачення цього терміну, вочевидь, використововуваного для характеристики специфічного впливу мистецтва на людину. Мова йде про етичну, психолого-медичну та інші теорії пояснення слова «К.».

Категорія (від грец. *κατηγορία* – «обвинувачення», «ознака») – загальне поняття певної науки.

Кіно (від грец. *κίνημα*, род. відм. *κινήματος* – «рух») – різновид синтетичного мистецтва, який увібрав у себе «прийоми й засоби літератури, музики, живопису, акторської гри і режисури» та виробив «власні виражальні засоби (зокрема, монтаж)» (Ж. Безвершук).

Комічне (від грец. *κωμῳδία*, лат. *comœdia* – «комедія», «весела вистава», грец. *κομικός* – «смішний») – «одна з основних категорій естетики, яка слугує для визначення і оцінки тих соціальних явищ, звичаїв, діяльності, характерів та поведінки людей, котрі входять у протиріччя з естетичним [та, звісно, з етичним – прим. А. Ц.] ідеалом та містить емоційно-критичне ставлення до них» (О. Петрушенко). Водночас цю *категорію* можна розглядати в якості однієї з модифікацій *категорії* «веселе» (при цьому синонімами терміну «К.» можуть виступати терміни «смішне», «сміховинне», «кумедне» чи «сміхотворне»).

Краса – «одна з найважливіших категорій естетики, котра поруч з категорією прекрасного слугує для визначення і оцінки таких зовнішніх та внутрішніх естетичних властивостей предметів та явищ дійсності, як досконалість, гармонійність, виразність, довершеність» (О. Петрушенко). Нерідко ця *категорія* виступає синонімом *естетичної категорії* «прекрасне».

Л

Лірика (від грец. λυρικός – лірний; твір, виконаний під акомпанемент ліри) – один із трьох фундаментальних жанрів *літератури* (поруч із драмою та епосом), «основною особливістю котрого є зображення внутрішнього світу людини, її переживань, викликаних тими чи іншими життєвими обставинами» (О. Петрушенко). Л. не вважають синонімом поняття «поезія», однак, як правило, вона звертається до віршованої форми.

Література (від лат. litterae – «буква», «літера», «писемність») – 1) певна сукупність прозових, ліричних та драматичних творів; 2) різновид *мистецтва*, метою якого є написання прозових, поетичних або драматичних творів.

М

Мариністика (від франц. marine, итал. marina; походить від лат. marinus – «морський») – жанр *мистецтва*, метою якого є зображення моря, морських подорожей, змагань та битв, кораблів та суден, життя та звершень моряків.

Мистецтво – 1) поняття, використовуване для позначення майстерності у чомусь; 2) «особлива форма суспільної свідомості і людської діяльності, в котрій органічно поєднуються художнє (образне) пізнання життя і творчість за законами краси» (О. Петрушенко). Наразі мова йде про М., які традиційно відносять до так званих «красних / витончених М.» («fine arts») – *архітектури, літератури, живопису, скульптури, музики, хореографії, театру та кіно.*

Мімесис (від грец. μίμησις – «подоба», «відтворення», «наслідування») – хрестоматійне поняття *естетики*, що традиційно застосовується при визначенні сутності мистецьких звершень. З відповідного погляду, *мистецтво* являє собою наслідування чогось або когось у творчий спосіб.

Міф (від грец. μῦθος – «оповідь», «розповідь», «сказання», «переказ») – архаїчна оповідь, в якій знаходять вираження уявлення про божественне буття, світ, природу, людину, суспільство та історичний процес.

Музика (від грец. μουσική – «мистецтво муз») – «вид мистецтва, що відображає дійсність у звукових образах» та «має велику силу безпосереднього емоційного впливу» (О. Петрушенко).

Н

Наратив (від англ. і фр. narrative – «оповідь»; походить від лат. narrare – «розповідати», «пояснювати») – передання певної інформації, вражень та почуттів.

Натюрморт (від франц. Nature morte – «мертва природа») – жанр мистецтва (насамперед живопису та графіки), метою якого виступає зображення різних речей (як-от витворів мистецтва, овочів, фруктів, музичних інструментів, книг, напоїв, найдків тощо), що нерідко являють собою певні символи, іносказання, натяки.

Низьке (нище) – протилежність піднесеному; категорія естетики, що позначає якісь недостойні, лихі явища дійсності, які вражають значним ступенем відступу від належних норм спілкування, норм етикету, норм міждержавних відносин тощо.

О

Опера (від італ. opera – «дія», «праця», «твір») – «художній твір, зміст якого втілюється в сценічних музично-поетичних образах» (Ж. Безвершук). О. поєднує в театральному дійстві вокальну й інструментальну музику, драматургію, сценографію та хореографію, в такий спосіб являючи собою яскравий приклад синтетичного мистецтва.

Оповідання – невеликий за обсягом прозовий літературний твір, сюжет якого є здебільшого однолінійним та заснованим на одному чи декількох епізодах з життя якогось персонажа чи кількох персонажів.

П

Пейзаж (від франц. Paysage, походить від pays – «країна», «місцевість») – 1) вигляд якоїсь місцевості; 2) відповідний мистецький жанр, зображення певного середовища на відкритому просторі (моря, степу, лісу, поля, міста тощо) у витворах мистецтва (насамперед живопису та графіки).

Піднесене – естетична категорія, якою доцільно позначати предмети дійсності, які вирізняються своєю масштабністю, розмірами, а також події чи явища, що вражають особливо високим ступенем своєї благої значущості, або особливо достойні риси суспільної свідомості та характеру особистості, її гідні вчинки.

Пісня – жанр лірики, призначений для співу словесно-музичний твір, що складається з фонічно довершених віршових сполук (строф) та має такі істотні риси, як повторюваність віршів строфи, розмежування заспіву та приспіву, виразна ритмізація тощо.

Повість – прозовий літературний твір, що характеризується однолінійністю сюжету, а за обсягом, широтою охоплення явищ і глибиною їх розкриття займає проміжне місце між оповіданням та романом.

Поема (від грец. ποίημα – «твір»; походить від ποιέω – «творю») – у більшості випадків віршований твір великого обсягу, у якому зображені якісь особливі події та непересічні персоналії.

Портрет (від франц. portrait; походить від старофранц. portraire – «точно відтворювати що-небудь») – 1) жанр зображувального мистецтва, метою якого є відтворення характерних рис зовнішності якоїсь особи й, окрім того, вказання на рід її діяльності та вираження певних рис її характеру, що досягається з допомогою різних художніх засобів (наприклад, акцентації уваги на міміці, жестах, позі цієї особи або речах, які вона тримає в руках); 2) зображення якоїсь людини взагалі (за допомогою фотографування, фільмування, літературних прийомів тощо).

Потворне – протилежність прекрасному; естетична категорія для позначення чогось зовнішньо неприємного, дисгармонійного й навіть відразливого, а також вад характеру, негативних процесів чи явищ, здатних викликати несприйняття й осуд.

Почуття – здатність сприймати навколишній світ, відчувати; душевні та фізичні відчуття; певні переживання, *емоції*.

Прекрасне – естетична категорія, якою позначається дещо, здатне справляти приємне враження, милувати, викликати переживання насолоди (також див. *Краса*).

Рецепція (від лат. *receptio* – «прийняття») – сприйняття певної дійсності, в тому числі суспільного буття, міжособистісних стосунків, важливих подій, мистецьких творів, природних явищ, образів у сновидінні тощо.

Реципієнт (від лат. *recipiens*, род. відм. *recipientis* – «той, хто отримує», «той, хто приймає») – суб'єкт процесу *рецепції*.

Роман (від франц. *roman* – «романський») – літературний твір (як правило, прозовий), який відзначається великим обсягом, складною будовою, широким охопленням різних подій, прагненням доволі глибоко розкрити характери численних персонажів.

Сарказм (від грец. *σαρκασμός* – «розривати м'ясо», в переносному сенсі – «насмішка») – «особливий вид естетичної оцінки явищ дійсності, вираженої в формі гнівної їдкої насмішки, прямої, нищівної іронії, що не допускає двоякого трактування» (О. Петрушенко). С. відверто засуджує ті чи ті пороки людини та суспільства; в ньому в неприхований спосіб виявляється не лише інтелектуальна оцінка, але й емоційне ставлення до певних негативних явищ.

Сатира (лат. *satira*, від *satura lanx* – «суміш», «усяка всячина») – особливий спосіб *художньої інтерпретації* дійсності, який полягає в різкому висміюванні та засудженні вад людського характеру, пороків суспільства, сумнозвісних подій історії. Сатиричному художньому образу властиві нещадність, перебільшення, згущення барв, карикатурність.

Синтез мистецтв (від грец. σύνθεσις – «поєднання», «сполучення», «співставлення», «зв'язування») – 1) процес взаємодії різних видів *художньої творчості*; 2) результат такої взаємодії.

Скульптура (від лат. sculpere – «вирізьблювати», «висікати») – 1) різновид образотворчого мистецтва, пластика, ліплення, витвори якого мають об'ємну форму та зроблені із твердих чи пластичних матеріалів; 2) власне витвори цього виду мистецтва.

Сумне – протилежність *веселому*; *естетична категорія*, якою доречно позначати явища чи події, здатні викликати смуток, журбу, жаль чи співчуття, справити гнітюче враження (як, наприклад, воєнні дії, загибель героя, техногенна катастрофа, смерть видатної достойної персоналії).

Сценарій (від італ. scenario, походить від лат. scaena – «сцена») – стислий або максимально деталізований виклад змісту п'єси чи кінострічки.

Талант (від грец. τάλαντον, лат. talentum – «талант» у значенні античної міри ваги; див. новозавітну притчу про таланти (Матф. 25:14-23)) – визначна обдарованість, особливий хист особистості до якоїсь справи, зокрема, до *художньої творчості*.

Театр (від грец. θέατρον – «місце для видовищ», «видовище») – синтетичний різновид мистецтва, постановка та презентація вистав, в яких поєднані: а) оповідання; б) «сценічне перевтілення, тобто створення художнього образу шляхом гри актора безпосередньо перед глядачами» (О. Петрушенко); в) декорації; г) музичний чи пісенно-музичний супровід, а також нерідко; д) танець.

Трагічне (від грец. τραγικός – «цапиний» (походить від τραγός – «цап»), а також «трагедійний», «властивий трагедії») – «одна з основних категорій естетики, що слугує для визначення сутності непримиренної, глибоко принципової боротьби..., котра виражає гострі, нездоланні на даному етапі суперечності і часто завершується загибеллю героя, але може залишити оптимістичне почуття його моральної перемоги і перемоги тієї ідеї, за яку він боровся» (О. Петрушенко). Водночас, враховуючи зв'язок концепту «Т.» з фаталістичними уявленнями, з вірою у сліпу та невблаганну

долю, цю *категорію* не слід застосовувати в усіх випадках, коли мова йде про нерівну боротьбу, страждання тощо. І в реальному житті, і в *мистецтві* ми знаходимо численні приклади героїв, які є принциповими антифаталістами, що робить їхній вільний вибір шляху добрих справ та самозречення (а нерідко й діяльного каяття) по-справжньому гідним захоплення, позаяк вони свідомо із благою метою наражають себе на тяготи, негаразди, мучення й навіть на неминучу смерть, розуміючи, що цілком могли б уникнути всього цього шляхом відмови від своєї високої мети. Відповідно, на думку розробника курсу, *категорію* «трагічне», що позначає дещо, буцімто спричинене невблаганним фатумом та здатне викликати жаль, смуток чи співчуття, доцільно розглядати лише як модифікацію категорії «сумне». Що ж до героїчної свідомої жертвовності, яка прирікає достойну особистість на страждання та загибель, то в цьому випадку досліднику слід оперувати насамперед такими *естетичними категоріями*, як власне «героїчне» (за потреби й «піднесене») та «сумне». Термін «Г.» при цьому слід використовувати дуже обережно й умовно: як такий, він стосується лише сфери художньої реальності, в якій знаходить свій вияв фаталізм¹.

Уява людська – здатність вигадувати, фантазувати, створювати у своїй свідомості певні образи (в тому числі й такі, що не мають аналогів у навколишній чуттєвій дійсності), при цьому послуговуючись власною образною пам'яттю.

Фантастика (від лат. *phantasia*, походить від грец. *φαντασία* – «уява»; від грец. *φανταστική* – «мистецтво уяви») – мистецький жанр, у творах якого ми зустрічаємось із результатами активної праці уяви автора, що зображує щось принципово незвичайне у нашому світі, майбутнє цього світу або якийсь інший – іншопланетний чи іншовимірний – світ. Водночас зображена у фантастичних творах реальність постає вигаданою (ба навіть прогнозованою) реальністю, в якій розгортається сюжет, пов'язаний із, зокрема, класичними проблемами життя людини та

¹ Також дивись: Федь І. А. Релігія і мистецтво: два плеча одного важеля у формуванні національної свідомості. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Зб. наук. праць. Вип. 14. Київ: Міленіум, 2005. С. 144.

суспільства – проблемами міжособистісних стосунків, вибору вірного шляху життя, добрих та злих учинків, злочину та кари, боротьби за справедливість та ін.

Фантастичне (від лат. *phantasia*, походить від грец. *φαντασία* – «уява»; від грец. *φανταστική* – «мистецтво уяви») – *естетична категорія*, що позначає певний витвір уяви, дещо вигадане або таке, що вражає своїм виходом за межі звичайного.

Фентезі (від англ. *fantasy* / *phantasy*, походить від лат. *phantasia* та від грец. *φαντασία* – «уява») – «жанр фантастичної казки, що поєднує елементи історичних легенд, науково-технічних прогнозів, авантюрно-пригодницьких інтриг, а також філософських роздумів...» (Ж. Безвершук). Водночас у творах цього жанру ми можемо знаходити й яскраві вияви релігійних ідей (згадаймо «Хроніки Нарнії» К. С. Льюїса) та історичні алюзії (як-от у «Володарі перснів» Дж. Р. Р. Толкіна).

Фільм (англ. *film* – «плівка») – витвір кіномистецтва, документальна чи художня кінострічка або мультиплікація (анімація).

Фольклор (від англ. *folk-lore* – «народна мудрість») – усна народна творчість; словесні та музичні витвори усної народної творчості (на зразок дум, казок, *міфів*, народних мелодій тощо), які тривалий час передаються від покоління до покоління.

Ж

Хореографія (від грец. *χορεία* – «танець» та *γραφή* – «писати») – *мистецтво танцю*.

Художній образ – специфічний засіб відображення дійсності, своєрідно трансформованої у свідомості, уяві митця, узагальнення дійсності в конкретно-чуттєвій формі. Поняття «Х. о.» вживається для позначення або персонажа якогось твору *мистецтва*, або ж «усього художнього полотна як цілісної системи образів і його окремих частин, сторін» (О. Петрушенко).

Художня інтерпретація (від лат. *interpretatio*, походить від *interpreter* – «роз'яснюю», «перекладаю») – 1) тлумачення витвору *мистецтва*; 2) «процес і результат створення власного художнього

твору на основі творчого переосмислення позахудожніх фактів або ж «первинного» мистецького твору, який може піддаватися різним варіантам трансформацій» (О. Колесник); процес творчого осмислення, оцінки, пояснення певних подій або явищ, який фіналізується появою витвору *мистецтва*.

Художня критика (від франц. critique, походить від грец. критикі – «судження») – ретельний аналіз, пояснення та оцінювання витворів *мистецтва*.

Художня культура (від лат. cultura – «обробка (землі)», в переносному сенсі – «обробка людського норову, розуму»; також від лат. cultus – «поклоніння») – вся сукупність красних / витончених *мистецтв*, мистецька творчість та власне витвори мистецтва.

Художня правда – відповідність відображення у творах *мистецтва* тих чи інших подій або явищ дійсному стану речей, що водночас не виключає авторського вимислу та *художньої умовності*.

Художня творчість – «створення і виконання творів мистецтва; створення нових естетичних цінностей» (О. Петрушенко); процес продукування зразків красних / витончених *мистецтв*, що здійснюється завдяки використанню, зокрема, власних інтелекту, чуттєво-емоційного досвіду, образної пам'яті, *уяви*, дотепності та ін. Водночас художньо-творчий підхід (принаймні його елементи) застосовується й у інших сферах діяльності, наприклад, у науці, коли вчений намагається викладати свої думки, послуговуючись образністю, влучними метафорами або ж доречною іронією чи жартами.

Художня умовність – «засіб образної виразності, котрий протистоїть зовнішній правдоподібності, безпосередньому показу конкретних явищ життя, але слугує для вираження *художньої правди*» (О. Петрушенко); більша чи менша невідповідність відображуваній у творі *мистецтва* дійсності власне цій дійсності, що не є суттєвою й не заважає й навіть може сприяти розкриттю основних ідей твору.

Ч

Чуття – *відчуття* або *передчуття* чогось; певний емоційний стан; здатність сприймати навколишній світ, відчувати, розуміти щось. Поняття «Ч.» може використовуватися в якості синоніма до понять «*відчуття*» та «*почуття*». Заради уникнення чи стримування термінологічної плутанини, розробник спецкурсу рекомендує позначати поняттям «Ч.» насамперед людську здатність пізнавати дійсність за допомогою зору, слуху, нюху, дотику та смаку.

Ш

Шарж (від франц. *charger* – «перебільшувати») – різновид карикатури, свого роду дружня, добродушна *карикатура*, художній образ, в якому жартівливо виділені та змінені (наприклад, перебільшені, уподібнені до тваринних) окремі риси зображуваної особи чи явища. Водночас дослідники можуть вести мову й про різючий сатиричний ш., що має на меті висміювання людських вад характеру або негативних явищ у суспільстві.

Я

Ясність – чіткість, виразність, зрозумілість, логічність та переконливість певного *наративу* (зокрема, *наративу* художнього, як-от *пісня* чи *роман*).

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ «ЕСТЕТИКА ІСТОРІЇ»¹

Навчальна та довідкова література

1. Абрамович С. Д. Церковне мистецтво : підруч. Київ: Кондор, 2005. 206 с.
2. Баранова Н. М. Естетика : навч. посіб. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2009. 423 с.
3. Білодід Ю. М., Поліщук О. П. Основи дизайну : навч. посібник. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2004. 240 с.
4. Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
5. Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.
6. Етика. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 429 с.
7. Етика та естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 304 с.
8. Етика та естетика : навчальний посібник / За ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с.
9. Петрушенко О. П. Словник з естетики. Львів: Магнолія – 2006, 2009. 353 с.
10. Трегубов К., Макуха О. Навчальний посібник із дисципліни «Історія мистецтв» (частина І). Полтава: ПолтНТУ, 2015. 151 с.
11. Эстетика: Словарь / общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва: Политгиздат, 1989. 447 с.

Основна наукова література

1. Баумгартен А. Г. Эстетика. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли в 5 т. Москва: Издательство Академии художеств СССР, 1964. Т. 2. 452–465.
2. Богун М. О. Ікона та дзеркало в контексті барокової духовності. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені*

---

¹ Розробник програми не завжди поділяє думки, наведені в означених навчальних посібниках, монографіях та статтях.

Т. Г. Шевченка. Серія: філософські науки: Збірник / за ред проф. В. А. Личковаха. Ернігів: ЧДПУ, 2010. Вип. 75. С. 89–91.

3. Бондаревська І. А. Парадоксальність естетичного в українській культурі XVII–XVIII ст.: Монографія. Київ: ПАРАПАН, 2005. 308 с.

4. Василенко С. И. Эстетическое как эстетосфера (Методологические проблемы систематизации эстетических категорий). *Эстетические категории в литературоведческом и искусствоведческом анализе: Тезисы докладов Всесоюз. науч. конф.* Днепропетровск, 1978. С. 21–23.

5. Генералюк Л. Взаємодія літератури і мистецтва. Начерк теорії словесно-візуальних інтеракцій. *Studia methodologica*. Випуск 29. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ імені В. Гнатюка. С. 81–89.

6. Головей В. Сакральне мистецтво як мова релігії. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: Збірник наукових праць*. Київ: Знання, 1999. С. 20–27.

7. Каган М. С. Эстетика как философская наука. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1997. 544 с.

8. Канарський А. С. Діалектика естетичного процесу (діалектика естетичного як теорія чуттєвого пізнання). Київ, 2008. 380 с.

9. Колесник О. С. Вступ до культурологічної інтерпретології. Курс лекцій: навч.-метод. посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 268 с.

10. Колесник О. С. Поетика графічного роману: синтез мистецтв та транспозиції. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: збірник наукових праць; вип. XXXI*. Київ: Міленіум, 2013. С. 301–307.

11. Левченко Н. О. Эстетосфера художественной культуры XX столетия. Київ: ДАЛПУ, 1998. 144 с.

12. Личковах В. А. Эстетосфера авангардизму. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*. Вип. 170. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. С. 4–16.

13. Личковах В. А. Переживание красоты. Київ: Мистецтво, 1987. 79 с.

14. Лосев А. Ф., Шестаков В. П. История эстетических категорий. Москва: Искусство, 1965. 376 с.

15. Мочернюк Н. Синтез мистецтв: літературознавчий контекст. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 28, Київ, 2013. С. 188–198.

16. Павлова О. Ю. Естетичний досвід як онтологічна проблема. Автореф. дис.... д. філос. наук. Спец. 09.00.08 – Естетика. Київ, 2009. 37 с.

17. Пасічник І. До проблеми естетики Александера Баумгартена. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. №4. С. 57–67.

18. Романова А. С., Чорнобай О. Л. Правова, суспільна та естетична свідомість людини в умовах суспільно-правової аномії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Вип. 1. Т. 2. 2018. С. 178–181.

19. Стоян С. П. Сучасне мистецтво в контексті глобалізації. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2012. Вип. 29. С. 291–299.

20. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання: Монографія / пер. з пол. В. Корнієнка. Київ: Юніверс, 2001. 368 с.

21. Флоренський П. А., свящ. Храмовое действо как синтез искусств. *Флоренский П. А. Христианство и культура*. Москва: АСТ, 2001. С. 508–520.

22. Холодинська С. М. Динаміка розвитку осмислення проблеми синтезу мистецтв: «Поезомалярство» як об'єкт дослідження. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 34. С. 51–59.

23. Холодинська С. М. Проблема синтезу в контексті видової специфіки мистецтв (на матеріалі міжвидової інтерпретації «Лісової пісні» Лесі Українки): Дис. ... кандидата філос. наук. Київ, 2008. 196 с.

24. Холодинська С. М. Синестезія: від співчуття до міжчуттєвої асоціації. *Гуманітарний часопис*. 2008. № 3. С. 48–54.

25. Шахова К. Образотворче мистецтво і література (Літературно-критичний нарис). Київ: Дніпро, 1987. 195 с.

26. Шестаков В. П. Эстетические категории: Опыт систематического и исторического исследования. Москва: Искусство, 1983. 358 с.

Додаткова навчальна та довідкова література

1. Архітектура: Короткий словник-довідник / за заг. ред. А. П. Мардера. Київ: Будівельник, 1995. 335 с.

2. Баранова Н. М. Естетика : навч. посіб. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2009. 423 с.

3. Бартенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей : уч. пособие. Москва: Изобразит. искусство, 1983. 384 с.

4. Безвершук Ж. О. Історія культури в термінах і назвах : Словник-довідник. Київ: Вища школа, 2003. 399 с.
5. Борев Ю. Б. Естетика : учебник. Москва: Высшая школа, 2002. 511 с.
6. Бычков В. В. Эстетика: учеб. для гуманитарных направлений и специальностей... Москва: Гардарики, 2005. 556 с.
7. Горлач М. І. та ін. Основи філософських знань. Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство : підруч. для вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 1026 с.
8. Гулыга А. В. Что такое эстетика? Кн. для учащихся. Москва: Просвещение, 1987. 172 с.
9. Гулыга А. В. Эстетика истории. Москва: Наука, 1974. 128 с.
10. Гуревич П. С. Эстетика : учеб. для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. 303 с.
11. Гуревич П. С. Эстетика : учеб. пособие. Москва: КНОРУС, 2011. 454 с.
12. Дубчак Л. М., Прибутько П. С. Естетика : посібник для підготовки до іспитів. Київ: Видавець Паливода А. В., 2007. 121 с.
13. Естетика : навч. посіб. для гуманіт. спец. Київ: Кондор, 2011. 121 с.
14. Левчук Л. Т., Оніщенко О. І. Основи естетики : навч. посіб. для 10-11 класів серед. загальноосвітніх закл. Київ: Вища школа, 2006. 270 с.
15. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
16. Лозовой В. О. Філософія. Логіка. Етика. Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. Харків: Право, 2009. 574 с.
17. Лукьянов Б. Г. В мире эстетики : кн. для учащихся старших классов. Москва: Просвещение, 1983. 192 с.
18. Мовчан В. С. Естетика : навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 527 с.
19. Найдьонов І. М. Етика-естетика: дидактичний зміст : навч. посіб. Київ: Кондор, 2011. 549 с.
20. Петрів О. В. Історія архітектури : підручник. Львів: Магнолія 2006, 2018. 272 с.
21. Смерж Л. О. Естетика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2009. 333 с.
22. Стародубцева Л. В. Архітектура постмодернізму: Історія. Теорія. Практика : посіб. для студентів архіт. спец. вищ. навч. закл. Київ: Спалах, 1998. 208 с.
23. Яковлев Е. Г. Эстетика : учеб. пособие для вузов. Москва: Гардарики, 2002. 463 с.

Наукова, науково-популярна та художня література

1. Абисова М. А., Шоріна Т. Г. Параестетичні трансформації сучасних «арт-практик» (на прикладі спесімен-арта). *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал*. 2019. Вип. 42. С. 223–226.
2. Августин Аврелий, блаж. Исповедь / пер. с лат. М. Е. Сергеенко. Санкт-Петербург: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. 400 с.
3. Авер'янова Н. М. Консолідуєчий потенціал українського мистецтва: формування духовно-світоглядних засад українства. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. 2017. Вип. 17. С. 3–6.
4. Адруг А. К. Архітектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст.: Монографія. Чернігів: ЦНТЕІ, 2008. 224 с.
5. Адруг А. К. Цивільна архітектура Чернігова другої половини XVII – XVIII ст. *Сіверянський літопис*. 2008. № 2. С. 22 – 26.
6. Адруг А. К. Чернігів бароковий. *Чернігівщина incognita*. Чернігів, 2004. С. 142–148.
7. Антична література. Греція. Рим. Хрестоматія / Упорядники: Михед Т. В., Якубіна Ю. В. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 952 с.
8. Асєєв Ю. С. Професія – архітектор. Київ: Будівельник, 1991. 104 с.
9. Бедрань А. А. Эстетика и философия искусства в постмодернистскую эпоху. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів*. Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 256–259.
10. Безугла Р. І. Масова та популярна культура: до проблеми співвідношення понять. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 86–91.
11. Берестовская Д., Шевчук В. Синтез искусств и образный мир художественного творчества. *Синтез искусств в художественной культуре*. Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2010. С. 4–25.
12. Бистрякова В. Н., Осадча А. М., Гула Є. П. Вплив дизайнерських розробок та концепцій на сучасний розвиток людства. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2017. Вип. 1 (16). С. 4–11.
13. Бичков'як О. В. Символ – ключ до культури людства. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. 2017. Вип. 17. С. 7–9.
14. Бортник С. Візуальні види мистецтва в романі «Кільці рож» Петра Карманського: синтез мистецтв чи інтермедіальність? *Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: зб. наук. праць*. Вип. 6. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. С. 141–149.

15. Буало Н. Мистецтво поетичне / Переклад з француз. М. Т. Рильського. Київ: Мистецтво, 1967. 136 с.
16. Бурлака В. Український трансавангард і нова фігуративність – досвід ретроспективних споглядань. *Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр.* Київ: СПД Пугачов О. В. Київ, 2006. Вип. 6–7. С. 59–74.
17. Бычков В. В. Малая история византийской эстетики: Монография. Киев: Путь к Истине, 1991. 407 с.
18. Вакуленко О. М. Костюм у бальній та сучасній хореографії. *Культура і Сучасність: альманах.* Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 155–159.
19. Василий Великий, свят. Беседы на Шестоднев. Москва: Отчий дом, 2010. 186 с.
20. Вечерський В. В. Українська дерев'яна архітектура. Київ: Вид-во ТОВ «Балтія-Друк», 2013. 120 с.
21. Волкова Е. В. Зритель и музей (Понимание и объяснение, сопереживание и созерцание). Москва: Знание, 1989. 64 с. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Эстетика», № 11).
22. Волькенштейн М. Красота науки. *Наука и жизнь.* 1988. № 9. С. 15–19.
23. Враницька В. В. Співвідношення естетики і мистецтва в добу постмодернізму. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів.* Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 259–263.
24. Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Нью-Йорк–Київ, 1991. 65 с.
25. Гегель Г. В. Ф. Эстетика: В 4-х т. Москва: Издательство «Искусство», 1971. Т.3. 624 с.
26. Герасимчук В. А. Роман культури. *Філософська думка.* 2006. №5. С. 38–53.
27. Гоголь Н. В. Выбранные места из переписки с друзьями. Гоголь Н. В. *Собрание сочинений: В 7 т.* Москва: Художественная литература, 1978. Т. 6. Статьи. С. 184–380.
28. Головіна Н. І. Естетизація соціального як тенденція сучасності. *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал.* 2016. Вип. 36. С. 111–119.
29. Голубець О. Питання термінології в сучасній мистецькій освіті. *Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр.* Київ: СПД Пугачов О. В. – НК., 2008. Вип. 9. С. 6–18.
30. Гомер. Іліада / Переклад зі старогрецької Б. Тена. Київ: Дніпро, 1978.

31. Гончаренко К. С. Фотографія відразливих візуальних об'єктів як бренд: деформативність пластичної репрезентації. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2017. Вип. 1 (16). С. 36–43.
32. Гончаренко П. В. Вияви масової та елітарної культури в соціальному бутті музики в добу постмодернізму. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*. 2017. Вип. 16. С. 22–25.
33. Гоцалюк А. А. Естетична виразність української графіки у національних мистецьких практиках ХХ століття. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 143 (4). Ч. 2. Філософські науки. С. 34–37.
34. Громцев Р. С. Особливості танцювального мистецтва у світі інформаційних технологій. *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал*. 2019. Вип. 42. С. 212–215.
35. Гулыга А. В. Принципы эстетики. Москва: Политиздат, 1987. 286 с.
36. Давидич Т. Ф. Стил ь как язык архитектуры. Харьков: Издательство Гуманитарный центр, 2010. 336 с.
37. Даренський В. Ю. Конститування етно-національної ідентичності засобами мистецтва (історична видо-жанрова динаміка). *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 66. Серія: філософські науки. Чернігів: ЧДПУ, 2009. С. 86–91.
38. Даренський В. Ю. Мистецтво як засіб діалогізації людського буття. *Дні науки філософського факультету-2007 : Міжнародна наукова конференція (18–19 квітня 2007 р.) : Матеріали доповідей та виступів*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2007. Ч. II. С. 17–19.
39. Демещенко В. В. Від «музики кольору» до абстрактного кіно. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 223–231.
40. Демещенко В. В. Піонери радянської музичної комедії. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 159–165.
41. Доній Н. Є. Концепції масової культури в українському філософсько-естетичному дискурсі. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів*. Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 249–253.
42. Иваньо И. В. Очерк развития эстетической мысли Украины. Москва: Искусство, 1981. 423 с.
43. История эстетики: Памятники мировой эстетической мысли: В 5-ти т. Москва: Издательство Академии художеств СССР, 1962. Т. 1. Античность. Средние века. Возрождение. 684 с.

44. История эстетики: Памятники мировой эстетической мысли: В 5-ти т. Москва: Издательство «Искусство», 1964. Т. 2. Эстетические учения XVII–XVIII веков. 836 с.

45. История эстетики: Памятники мировой эстетической мысли: В 5-ти т. Москва: Издательство «Искусство», 1967. Т. 3. Эстетические учения Западной Европы и США (1789–1871). 1008 с.

46. Історія української естетичної думки: Монографія / за ред проф. В. А. Личковаха. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 388 с.

47. Канарський А. С. Діалектика естетичного процесу (діалектика естетичного як теорія чуттєвого пізнання). Київ, 2008. 380 с.

48. Капічіна О. О. Деякі особливості музичної мови та історії розвитку розважальної музики. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 246–252.

49. Капічіна О. О. Семіозисне мислення як універсальний спосіб розуміння сучасного музичного мистецтва. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів*. Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 244–249.

50. Козакова В. С. Проблема художественной коммуникации в культурно-эстетической действительности. *V Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізаційної цивілізації»: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 1-2 червня 2007*. Київ: Міленіум, 2007. С. 161–164.

51. Колесник О. С. Про міжкультурну сутність трансісторичного, цивілізаційного та трансцивілізаційного романів. *Трансформація освіти і культура: Матеріали Міжнародної науково-творчої конференції, Київ, 2–3 травня 2012*. Київ: НАКККіМ, 2012. С. 221–223.

52. Корчовий П. О. Творча здатність та зміна бачення образу в мистецтві. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): Матеріали доповідей та виступів*. Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 270–273.

53. Криволапов М. О. На захист реалістичного мистецтва. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 169–173.

54. Кривошея Т. О. Актуальні модифікації відчуттів у сучасній естетичній теорії. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 51. Серія: Філософські науки. Чернігів: ЧДПУ, 2007. С. 71–74.

55. Кузнецова Э. В. Исторический и батальный жанр: Беседы о рус. и сов. живописи. Кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1982. 192 с.

56. Куліш П. О. Вибрані твори. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1969. 560 с.
57. Кусков В. В. Эстетические представления в Древней Руси. *Эстетика и жизнь. Вып. 7 : Общ. пробл. эстетики ; Ист.-эстет. вопросы* / Ред. М. Ф. Овсянников и др. Москва: Искусство, 1982. С. 121–141.
58. Кушнер М. Майбутнє архітектури. 100 дивовижних будівель / пер. І. О. Серебрякової. Харків: Віват, 2018. 160 с.
59. Лата Н. А. Філософсько-естетичні проблеми специфіки художнього образу в хореографічному мистецтві. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал.* Київ: Міленіум, 2007. № 1. С. 36–41.
60. Левченко О. Г. Філософсько-антропологічна рефлексія театру. *Філософська думка.* 2008. №5. С. 64–79.
61. Личкова В. А. Некласична естетика в культурному просторі ХХ – початку ХХІ століть: монографія. Київ: НАКККіМ, 2011. 224 с.
62. Лосев А. Ф. От Гомера до Прокла: История античной эстетики в кратком изложении. Санкт-Петербург: Азбука, Азбука-Аттикус, 2016. 352 с.
63. Лосев А. Ф., Шестаков В. П. История эстетических категорий. Москва: Искусство, 1965. 376 с.
64. Лукомський Г. К. З української художньої спадщини. Київ: Українські пропілеї, 2004. 712 с.
65. Лутаєнко В. С. Естетика мислення. Естетичні аспекти наукового і художнього пізнання. Київ: Мистецтво, 1974. 248 с.
66. Ляшев К. К. Проблеми синтезу мистецтв: постмодерністські шукання. *V Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізаційної цивілізації»:* Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 1-2 червня 2007. Київ: Міленіум, 2007. С. 100–103.
67. Макнамара Д. Р. Как читать церкви. Интенсивный курс по христианской архитектуре / [пер. с англ. А. А. Давыдовой, Ю. С. Евтушенкова]. Москва: РИПОЛ классик, 2011. 256 с.
68. Матвієнко О. І. Символ у системі світосприйняття. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* 2017. Вип. 119 (4). С. 218–223.
69. Мацяк О. М. Синтез мистецтв у прозі Ольги Кобилянської: проблема самототожності письменниці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Львів, 2006. 21 с.
70. Мащенко С. Т. Філософські обрії Олександра Довженка: Монографія. Чернігів, 2004. 124 с.
71. Меднікова Г. С. Естетичний аналіз актуального мистецтва як чинник формування неklasичної теорії. *Вісник Чернігівського*

державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 51. Серія: Філософські науки. Чернігів: ЧДПУ, 2007. С. 75–79.

72. Мисюра Ю. М. Теорія естетичного виховання Ф. Шиллера в контексті ідей формування національної державності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 95. Серія: Філософські науки. Чернігів: ЧНПУ, 2011. С. 135–137.

73. Моклиця М. Від синкретизму до сецесії: філософські аспекти синтезу мистецтв. *Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: зб. наук. праць*. Вип. 6. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. С. 70–75.

74. Новохатько А. В. Продуценти ескапізму в просторі масової культури. *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал*. 2020. Вип. 44. С. 68–77.

75. Овсянников М. Ф. История эстетической мысли. Москва: Высшая школа, 1984. 336 с.

76. Орлова Т. І. Метаморфози художнього світоосягнення на етапі афтерпостмодернізму: інкарнаційні тенденції та зміни модальності. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2005. Вип. XIV. С. 19–26.

77. Павлова О. Ю. Специфіка «схоплення» естетичного досвіду та проблема його актуалізації в українській казці. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 66. Серія: філософські науки. Чернігів: ЧДПУ, 2009. С. 166–171.

78. Патерик Києво-Печерський / Упорядкування, адаптація українською мовою І. Жиленко. Київ : КМ Academia, 2001. 348 с.

79. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література : підручник для студентів ВНЗ. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2004. 720 с.

80. Плахотнюк В. Г. Особливості глобалізації поп-культури України другої половини ХХ століття в контексті національної самоідентичності. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 119 (4). С. 253–255.

81. Повість минулих літ / переказ В. Близнеця. Київ: Вид-во «Україна», 1996. 288 с.

82. Пуліна В. І. Ірраціоналістичні мотиви творчості Пантелеймона Куліша (на прикладі роману «Чорна рада»). *Вісник Чернігівського державного пед. університету імені Т. Г. Шевченка*. Випуск 14. Збірник. Чернігів: ЧДПУ, 2002. № 14. С. 84–86.

83. Пучков А. О. Нарис історії архітектурознавства. Київ: Фенікс, 2013. 196 с.

84. Пушонкова О. А. Перформенс як культурна практика. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська*

науково-теоретична конференція (11–12 жовтня 2012 р.): *Матеріали доповідей та виступів*. Черкаси: Інтролігатор, 2012. С. 232–236.

85. Рисак О. «Найперше – музика у слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 1999. 402 с.

86. Скальська Д. М. Науково-теоретичні засади новітньої естетики. *Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій: Зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 грудня 2006 р.)*. Київ: ДАКККіМ, 2007. Ч. 1. С. 242–244.

87. Слободян В. Концепція актора в О. П. Довженка. *Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр.* Київ: СПД Пугачов О. В. Київ, 2006. Вип. 6–7. С. 287–291.

88. Словник античної міфології / Уклад. І. Козовик, О. Пономарів. Київ: Наукова думка 1989. 240 с.

89. Смоліна О. О. Культура православного чернецтва: Монографія. Луганськ: Ноулідж, 2014. 218 с.

90. Спічак О. Е. Роль метафори у художньому тексті. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 68–72.

91. Станіславська К. І. Тенденції розвитку художнього графіті у Європі ХХ–ХХІ століття. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 182–190.

92. Степанов Г. П. Взаимодействие искусств. Ленинград: Художник РСФСР, 1972. 183 с.

93. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. Москва: Республика, 1994. 464 с.

94. Столяр М. Б. Антитоталітарний дискурс радянського та польського політичного анекдоту 70–80-х рр. ХХ ст. (компаративний аналіз). *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2017. Вип. 48 (1). С. 8–17.

95. Тишуніна Н. В. Західно-європейський символізм і проблема взаємодії мистецтв: досвід інтермедіального аналізу. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ імені А. І. Герцена, 1998. 160 с.

96. Федь І. А. Релігія і мистецтво : два плеча одного важеля у формуванні національної свідомості. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб. наук. праць*. Вип. 14. Київ: Міленіум, 2005. С. 142–149.

97. Флоренський П. А., священник. Храмовое действо как синтез искусств. Флоренський П. А. Християнство і культура. Москва: АСТ, 2001. С. 508–520.

98. Флоренський П. А., священник. Християнство і культура. Москва : АСТ, 2001. 672 с.

99. Фриз П. І. Народне хореографічне мистецтво як складова національної культури. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал*. Київ: Міленіум, 2007. № 1. С. 52–57.
100. Фриз П. Поліфункціональність художньо-естетичного змісту хореографічного образу. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. Мистецькі обрії'2008*. Київ: Музична Україна, 2008. Вип. 1 (10). С. 259–262.
101. Хамар У. Аналіз відношення між категоріями *зміст і форма*. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2017. Вип. 1 (16). С. 170–176.
102. Холодинська С. М. Естетико-художні особливості театру як поліфонічного виду мистецтва. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2011. Вип. 1. С. 140–146.
103. Холодинська С. М. Кінематограф і телебачення – «поліфонічні» види мистецтва (естетико-художні особливості). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2012. Вип. 4. С. 96–102.
104. Царенок А. В. Естетико-аскетичні традиції Візантії в історії християнської культури: Монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 328 с.
105. Царенок А. В. Критика видовищно-розважальної культури в контексті візантійської естетики аскетизму. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 1 (9). С. 78–85.
106. Цебрій І. В. Класичне мистецтво в інформаційному просторі. *Філософські обрії: Науково-теоретичний журнал*. 2019. Вип. 42. С. 203–208.
107. Чепелик В. В. Бесіди про українську архітектуру. Київ: Фенікс, 2013. 224 с.
108. Чернець В. Г. Проблеми співвідношення філософії та естетики. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2005. Вип. XIV. С. 3–11.
109. Чібалашвілі А. О. Художній синтез в музичному мистецтві ХХ століття. Від взаємодій стилів до взаємодії мистецтв. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 323–330.
110. Чумаченко О. П. Середньовічні інтерпретації поняття творчості у контексті розвитку ідеологічної доктрини католицизму. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 77–81.

111. Чумаченко О. П. Трактуння поняття творчої діяльності у термінах античності. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 28–36.

112. Шандренко О. М. Мода як феномен культури ХХ століття. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал*. Київ: Міленіум, 2007. № 1. С. 80–83.

113. Шевченко Т. Г. Автобіографія. Прогулка с удовольствием и не без морали. Харьков, 2013. 384 с.

114. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 960 с.

115. Шевченко Т. Г. Художник. Харьков: «Фолио», 2013. 288 с.

116. Шелюто В. М. Взаємодія категорій сакрального і трагічного в античній та християнській естетиці. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць*. Київ: Міленіум, 2005. Вип. XIV. С. 11–18.

117. Шестаков В. П. Катарсис: от Аристотеля до хард рока. *Вопросы философии*. 2005. № 9. С. 95–106.

118. Шестаков В. П. Очерки по истории эстетики: от Сократа до Гегеля. Москва: Мысль, 1979. 372 с.

119. Шестаков В. П. Эстетические категории: Опыт систематического и исторического исследования. Москва: Искусство, 1983. 358 с.

120. Шуази О. Мирова архитектура: История. Стили. Направления. Москва: Эксмо, 2010. 544 с.

121. Юхимик Ю. В. Естетико-мистецтвознавчий аналіз міметичного способу художнього творення: історична динаміка класичного мистецтва: Дис. на здобуття наук. ступеня д. філос. наук : 09.00.08 «Естетика». Київ, 2011. 391 с.

122. Ясиевич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. Киев: Будивэльнык, 1988. 184 с.

123. Dziemidok B. Katharsis jako kategoria estetyczna. *Studia esteticzne*. 1972. T. VII–IX.

Інтернет-ресурси

1. Аристотель. Поетика / Пер. Б. Тена. <https://moreknig.org/starinnoe/starinnaya-literatura-prochee/250200-poetika.html>
2. Бондаревська І. А. Естетика. Енциклопедія сучасної України. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18028
3. Бродский Б. Жизнь в веках. Занимательное искусствоведение. Москва: Советский художник, 1990. 256 с. https://imwerden.de/pdf/brodsky_boris_zhizn_v_vekakh_1990.pdf
4. Гончаров Г. М., Червона С. П. Етика та Естетика : навчальний посібник. Харків: ФОП Панов А.М., 2021. 184с. URL: <http://repo.khdafk.kh.ua/bitstream/123456789/1345/1/ЕТИКА%20та%20ЕСТЕТИКА%20Навчальний%20Посібник.pdf>
5. Гулыга А. Эстетика истории. Москва: Наука, 1974. https://www.phantastike.com/philosophy/estetika_istorii/djvu/view/
6. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т. І. Андрущенко. Київ: «МП Леся», 2014. 613 с. URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Posibnik.pdf>
7. Естетика : навч. посіб. / ред. В. О. Лозового. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2003. 208 с. URL: <https://studfile.net/preview/5186943/>
8. Естетика : підруч. для вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf
9. Етика. Естетика: Навчальний посібник / за ред. В. І. Панченко. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 432 с. URL: http://diplomvkarmane.org.ua/media/diplom/files/pages/panchenko_v_i_red_etika_estetika.pdf
10. Етика та естетика : навчальний посібник / за ред. В. Л. Петрушенка. Львів: Видавництво «Новий світ – 2000», 2020. 304 с. URL: <http://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Etyka-ta-estetyka.pdf>
11. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за ред. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/551/1/етика%20та%20естетика%202018.pdf>
12. Жукова Н. Елітарна культура в іменах: Монографія. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2016. 304 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zhukova_Nataliia/Elitarna_literatura_v_imena_kh.pdf?PHPSESSID=u49klv5ukhin5of9s3k56c3er7
13. Івасюк К. Трансформація феномену «синтез мистецтв» в ході історичного розвитку. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/519>

14. Клековкін О. Реактуалізація театрознавства. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Klekovkin_Oleksandr/Reaktualizatsiia_teatroznavstva.pdf?PHPSESSID=58m0gml7bjp9k1m0popcs3jjj1

15. Колчак Н. Що таке синтез мистецтв – визначення, особливості та цікаві факти. URL: <https://druzy.com.ua/sho-take-sintez-mistectv-viznachennia-osoblivosti-ta-cikavi-fakti/>

16. Побожій С. І. Історія мистецтва. Конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2021. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85997/1/Pobozhiy_history_of_art.pdf;jsessionid=5DC1EA0C321F7A155F2FD107CBE49AA8

17. Пустовит А. В. Этика и эстетика: Наследие Запада. История красоты и добра : учеб. пособие. Киев: МАУП, 2006. 680 с. URL: <http://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/5512db8b-ad5f-437a-af78-bf372b2be1f4.pdf>

18. Утюж І. Г., Спиця Н. В., Мегрелішвілі М. О. Етика та естетика : навчальний посібник для семінарських занять та самостійної роботи студентів фармацевтичних факультетів. Запоріжжя : ЗДМУ, 2019. 81 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/10222/1/Н%20посібник%20ЕЕ%2028.01.2019.pdf>

19. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука та ін. Київ: Абрис, 2002. 750 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychny_i_slovnyk.pdf

20. Arendes, C., Samida S. (2022) Aesthetics and / as Public History: Entanglements. In: Public History Weekly, 10 (2022) 6. <https://public-history-weekly.degruyter.com/10-2022-6/aesthetics-public-history/>

21. Project Gutenberg's The Principles Of Aesthetics, by Dewitt H. Parker. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/6366>

Навчально-методичне видання

ЦАРЕНОК Андрій Вікторович

ЕСТЕТИКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Технічний редактор	<i>О. Клімова</i>
Комп'ютерна верстка та макетування	<i>О. Клімова</i>
Комп'ютерний набір	<i>А. Царенок</i>

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 10.05.2023 р. Формат 60 x 84 1/16.
Ум. друк. арк. 6,05. Обл.-вид. арк. 4,47.
Наклад 50 прим. Зам. № 036.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т. Г. Шевченка,
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53,
тел. 941-102.
nuchk.tipograf@gmail.com

